

Helle Hygum Espersen

Evaluering af samarbejdet i Projekt Bogstart

En opsøgende biblioteksindsats over for familier
med førskolebørn i udsatte boligområder

*Evaluering af samarbejdet i projekt Bogstart.
En opsøgende biblioteksindsats over for familier med før-
skolebørn i udsatte boligområder*

Publikationen kan hentes på www.kora.dk

© KORA og forfatteren, 2016

Mindre uddrag, herunder figurer, tabeller og citater, er til-
ladt med tydelig kildeangivelse. Skrifter, der omtaler, an-
melder, citerer eller henviser til nærværende, bedes sendt
til KORA.

© Omslag: Mega Design og Monokrom

Udgiver: KORA
ISBN: 978-87-7509-959-7
Projekt: 11057

KORA
Det Nationale Institut for
Kommuners og Regioners Analyse og Forskning

KORA er en uafhængig statslig institution, hvis formål er at
fremme kvalitetsudvikling samt bedre ressourceanvendelse
og styring i den offentlige sektor.

Det Nationale Institut
for Kommuners og Regioners
Analyse og Forskning

Købmagergade 22
1150 København K
E-mail: kora@kora.dk
Telefon: 444 555 00

Forord

Slots- og Kulturstyrelsen har ønsket en evaluering af det landsdækkende projekt Bogstart, der er finansieret af SATS-puljemidler. Biblioteker i 20 kommuner uddeler bogpakker til småbørnsfamilier i udsatte boligområder med det formål at give børn og deres forældre gode fælles oplevelser med bøger og styrke børnenes sprogudvikling. Børnene og deres forældre får en bogpakke og en snak om børnenes sproglige udvikling op til fire gange, til og med barnet fylder tre år. Bogstart bliver formidlet via forskellige former for lokale samarbejder, primært med familierne selv, og Slots- og Kulturstyrelsen har ønsket at få indblik i best practice modeller for formidling af Bogstart, der kan bruges i fremtidige indsatser med et forebyggende sigte.

TrygFondens Børneforskningscenter (tidligere Center for Børnesprog ved Syddansk Universitet) har gennemført følgeforskning, der har fokus på effekten i hjemmelæringsmiljøet. Nærværende evaluering vil supplere denne ved at give indsigt i de organisatoriske og lokalsamfundsmæssige samarbejdsprocesser omkring formidlingen af Bogstart, som danner baggrund for effekten i hjemmelæringsmiljøet.

I dialog mellem Slots- og Kulturstyrelsen og KORA er der tilrettelagt en undersøgelse, hvor 6 af 20 deltagende biblioteker og deres samarbejdspartnere er blevet interviewet om deres erfaringer med formidling af Bogstart. Derudover er der gennemført en workshop og et dialogseminar for alle deltagende biblioteker. På dialogseminaret deltog også enkelte samarbejdspartnere.

Denne rapport er en empirisk baseret evaluering gennemført i perioden september 2015 til december 2015. I rapporten beskrives og analyseres interviewpersonernes væsentligste erfaringer, perspektiver og anbefalinger til Slots- og Kulturstyrelsen og de involverede kommuner.

Tak til alle interviewdeltagere, såvel biblioteksansatte som samarbejdspartnere, samt tak for aktiv deltagelse i workshop og dialogseminar. Tak også til Slots- og Kulturstyrelsen for udbytterig dialog og samarbejde undervejs, og ikke mindst tak for givtig respons fra to eksterne læsere.

Forfatterne

Februar 2016

Indhold

Resumé.....	5
1 Indledning.....	8
1.1 Introduktion til projekt Bogstart.....	8
1.1.1 Bogstart 2: (2013-16).....	10
1.2 Evalueringens fokus og formål.....	11
1.3 Datagrundlag.....	12
1.3.1 Workshop d. 29. september 2015.....	12
1.3.2 Casestudier i seks kommuner.....	13
1.3.3 Dialogseminar 1. december 2015.....	14
1.4 Metode: en empirisk baseret realistisk evaluering.....	14
1.4.1 Empirisk baseret evaluering.....	16
1.5 Beskrivelse af de seks casekommuner.....	16
1.5.1 Sønderborg.....	16
1.5.2 Vejle.....	17
1.5.3 Horsens.....	17
1.5.4 Holbæk.....	17
1.5.5 København Nørrebro.....	18
1.5.6 Odense Vollsmose.....	18
1.6 Rapportens opbygning.....	18
2 Samarbejdet mellem familierne og projekt Bogstart.....	19
2.1 Karakteristika ved hjemmebesøgene.....	19
2.1.1 At få kontakt med familierne inden hjemmebesøget.....	19
2.1.2 Karakteristik af et succesfuldt hjemmebesøg.....	21
2.1.3 Familiernes interesse i Bogstart ved hjemmebesøgene.....	23
2.1.4 Projekt Bogstarts oplevede relevans for familierne.....	25
2.1.5 Hjemmebesøgenes relevans for biblioteket.....	29
2.1.6 Opsamling om hjemmebesøgene.....	33
3 Det organisatoriske samarbejde på tværs i lokalområdet.....	35
3.1 Organisatoriske karakteristika ved samarbejder på tværs.....	35
3.1.1 Etablering af sammenhænge i førskoleindsatser.....	35
3.1.2 Tværfaglighed i samarbejdet.....	39
3.1.3 Karakteristik af succesfulde samarbejder med lokale aktører.....	41
3.1.4 Organisatoriske samarbejder uden borgerkontakt.....	46
3.1.5 Opsamling om samarbejde på tværs i lokalområdet.....	48
3.2 Best practice eksempler.....	49
3.2.1 Etablering af sammenhænge i førskoleindsatser med fokus på sprog ved hjælp af samarbejder med andre aktører i lokalområdet....	49
3.2.2 Etablering af spinoff-effekter og sidegevinster i bibliotekets egen organisation.....	49
4 Konklusion og anbefalinger.....	51
Litteratur.....	54

Resumé

Bogstart er en landsdækkende SATS-puljestøttet biblioteksindsats forankret i Slots- og Kulturstyrelsen. Indsatsen består af 20 kommuners biblioteker, der uddeler alderssvarende bogpakker til familier i udsatte boligområder, når barnet er henholdsvis ½ år og 1 år, samt tilbyder familierne, at de kan hente en bogpakke på biblioteket, når barnet er 1½ år. Derudover består projekt Bogstart af treårskufferter til treårige børn, som biblioteksansatte forærer til børn i udvalgte børnehaver i udsatte boligområder.

På baggrund af lovende forskningsbaserede resultater med lignende indsatser i udlandet har Bogstart til formål at inspirere familier i udsatte boligområder til at dele gode læseoplevelser med små børn med henblik på at styrke børnenes sproglige udvikling.

Indeværende evaluering af Bogstart har til formål at give viden om succesfulde metoder til etablering af samarbejder omkring formidling af Bogstart til familier med førskolebørn i udsatte boligområder, der kan anvendes i fremtidige forebyggende indsatser.

Med afsæt i erfaringerne fra Bogstart omkring succesfulde metoder til etablering af kontakt med familierne finder evalueringen, at der i fremadrettede forebyggende indsatser med fokus på udsatte børnefamiliers læsning med førskolebørn med fordel kan fokuseres på, at:

- etablere en tydelig strategisk ramme og ledelsesmæssig prioritering i forhold til, hvordan – og hvorfor – bibliotekerne fremadrettet kan udfolde deres rolle i forebyggende indsatser i lokalsamfundene i tæt samspil med andre aktører. Nationalt og kommunalt, og på det enkelte bibliotek. Rammen kan være funderet i en kombination af en kulturel rolle og en organisatorisk strukturel rolle som uafhængig spilfordeler, samlingspunkt og koordinator af tilbud. Bibliotekerne kan i kraft af deres "frie og kulturelle rolle" udvikle en lokal infrastruktur og facilitere samarbejder om aktiviteter og tilbud omkring sprog, læsning og kultur, der udgør en organisatorisk ramme i kommunerne
- styrke og videreudvikle bibliotekernes kulturelle rolle og deres fokus på fortællingernes narrative kvalitet i de udsatte boligområdets eksisterende arenaer (foreninger, kulturhuse, boligsociale helhedsplaner mv.) ved at etablere samarbejder med andre lokale aktører om kapacitet, videndeling og kontakter. Ved at samarbejde tæt med eksperter i sprogtilegnelse og sprogstimulering kan der etableres kobling til professionel sprogstimulering
- styrke og udbrede bibliotekernes relationelle forhandlingskompetencer i kombination med det kultur- og biblioteksfaglige. Stærke relationelle kompetencer kan både bruges i forhold til familierne, bibliotekets daglige drift og i forhold til at etablere samarbejder på tværs i lokalområdet og opbygge stærke tværorganisatoriske rammer
- styrke de strukturelle og kulturelle betingelser for tværorganisatorisk samarbejde ved at prioritere opbygning af stærke organisatoriske rammer baseret på viden om netværksbaserede horisontale samarbejder og opsøgende arbejde samt styrke medarbejdernes parathed til – og muligheder for – at samarbejde på tværs og deltage i opsøgende arbejde.

Det kan eksempelvis ske ved at:

- udbygge og vedligeholde samarbejder og prioritere tid og ressourcer til at pleje netværk og indgå i samarbejder om konkrete problemstillinger i forhold til sproglig udvikling hos førskolebørn, der inkluderer aktiv ledelsesinvolvering

- fortsætte det opsøgende arbejde blandt familierne i deres helt nære lokalområde ved at samarbejde tæt med nøglepersoner og aktører med personlig kontakt med familierne
- systematisere den erfaringsbaserede viden om familiernes liv, ønsker og behov og bruge denne til fremtidige prioriteringer i biblioteksdriften og i konkrete samarbejder om tilbud og aktiviteter
- bidrage til udvikling af aktiviteter sammen med familierne selv og lokale samarbejdspartnere i de helt nære lokalområder, der bygger på en kombination af familiernes egen viden, den erfaringsbaserede viden blandt bogstartmedarbejderne og den faglige og evidensbaserede viden, samt viden om horisontale samarbejder
- etablere kompetenceudviklingsforløb i netværksledelse og netværksbaseret samarbejde samt i relationelle forhandlingskompetencer og opsøgende arbejde.

Anbefalingerne formuleres i lyset af evalueringens væsentligste læringspunkter, der omfatter følgende:

- Succes med Bogstart opnås via selve transformationen af magtforholdet mellem borger og professionel på andre arenaer end i bibliotekets lokaler.
- Arrangementer og events kan med fordel arrangeres i boligområderne, helt tæt på familierne selv og i samarbejde med andre lokale aktører. Ofte vil andre aktørers netværk, viden og kontakter (eksempelvis børnehavernes kontakt med forældrene og boligsociale helhedsplaners kontakt med beboerne) skabe grobund for større deltagelse og øge den samlede viden om, og kontakt med, borgernes ønsker og behov.
- Familierne kan bedst imødekommes i deres helt nære lokalområder, og det er ofte nødvendigt med personlig kontakt og brug af netværk, for at gruppen af borgere deltager i arrangementer og tilbud, der rækker ud over bogstartmedarbejdernes besøg. Den personlige tillidsfulde kontakt er afgørende for dialog med familierne, og den er også afgørende for bibliotekernes muligheder for at samarbejde ud af egen organisation.
- Familierne deltager især i tilbud, som de selv har formuleret behov for eller ønske om. Bogstartmedarbejdere har opbygget en unik brugbar viden om familiernes liv, ønsker og behov, som de bruger – og fortsat kan bruge – i prioriteringer af den generelle biblioteksdrift, og specifikt i forhold til forebyggende indsatser med fokus på sproglig udvikling hos førskolebørn i udsatte børnefamilier.

Både bibliotekerne og deres samarbejdspartnere oplever Bogstart som et relevant bidrag, der spiller en afgørende rolle i sammenhæng med andre indsatser og tilbud i relation til familierne. Det gælder både i forhold til bibliotekets kerneopgave omkring at formidle kultur, oplevelser og litteratur til lokale borgere samt at fremme læring og sproglig udvikling hos førskolebørn i socialt udsatte børnefamilier. Bogstart udfolder sig på to arenaer, der er indbyrdes forbundne: via hjemmebesøg og via opbygning af aktiviteter, videndeling og kontakter i samarbejde med lokale samarbejdspartnere. Erfaringerne med Bogstarts hjemmebesøg og samarbejder med eksterne aktører viser, at der bliver etableret dialog om læsning med små børn med familier, som både er uvante med læsning med små børn, og uvante med biblioteket. Både bogstartmedarbejdernes uafhængighed af myndighedsansvar og boggarverne er afgørende for succes, ligesom personlig kontakt og opbygning af tillid er afgørende for både kontakt med familierne og for etablering af samarbejder med eksterne aktører (sundhedsplejersker, aktører i boligsociale helhedsplaner, civile grupperinger, sprogstøttemedarbejdere, børnehaver m.fl.). Succes med formidlingen af Bogstarts budskaber opnås via en transformation af magtforholdet mellem borger og professionel og via tværgående samarbejder ud fra bibliotekets organisation. Evalueringen viser, at de tværgående samarbejder omkring Bogstart på den ene side er præget af en oplevelse af gensidig afhængighed

i forhold til at etablere tilbud og få kontakt med familierne, og på den anden side er baseret på enkeltpersoners velvilje. Samarbejderne er personbårne og skrøbelige og uden en prioriteret tværorganisatorisk struktureret ramme og ledelsesmæssig prioritering¹ og derfor svære at opdyrke og opretholde.

Evalueringen er baseret på følgende undersøgelsesspørgsmål:

1. Hvordan etablerer bibliotekerne samarbejde med familierne og andre aktører i lokalområdet for at få succes med formidling af Bogstart, og hvad karakteriserer vellykkede samarbejder?
2. Hvordan oplever bibliotekerne og deres samarbejdspartnere Bogstarts betydning i sammenhæng med andre relevante indsatses?
3. Hvilke spinoff-effekter, aktiviteter og organisatorisk læring har Bogstart afstedkommet i biblioteket og lokalområdet?

Evalueringsens daggrundlag består af interview med biblioteksansatte og deres samarbejdspartnere i seks kommuner samt en workshop og et dialogseminar for samtlige biblioteker i Bogstart. Derudover er der gennemført desk research i de seks case kommuner.

I forhold til viden om effekten i hjemmelæringsmiljøet og familiernes oplevelser henvises til følgeforskningen i TrygFondens Børneforskningscenter.

¹ En prioriteret organisatorisk ramme om deltagelsesformer i og omkring netværksbaserede samarbejder refererer både til netværkets formelle indhold, dets deltagere, struktur og formål. En struktureret ramme omkring et lokalområde er ikke et fuldstændigt rationelt valg, der kan optimeres, hvis man ønsker det, men derimod en kontekstafhængig ramme omkring deltagelsesformer (inkl. normer, roller og interaktioner) og formål hermed. En struktureret prioriteret ramme kan bestå af mødefora, bevidst netværksfacilitering, konkrete projekter eller initiativer, som giver form og retning til interaktionsformer og kollektiv handling.

1 Indledning

1.1 Introduktion til projekt Bogstart

Bogstart som idé og indsats er oprindeligt udviklet i Birmingham i 1992 og siden ekspanderet til et landsdækkende britisk program ved navn "Bookstart" (Bird, 2013), der uddeler gratis bogpakker til babyer og førskolebørn med det formål at styrke mindre børns læsevane og sproglige udvikling. Flere forskningsrapporter om det engelske "Bookstart" har vist, at engelske Bookstart-børn har væsentlig bedre læsefærdigheder end børn, der ikke er omfattet af programmet (Van den Berg & Bus, 2013)². Siden har også lande som Japan, Tyskland og Holland igangsat Bogstart-indsatser. Det er forskelligt, hvordan indsatserne organiseres, og hvem der uddeler bogpakkerne. Som oftest er det i de udenlandske Bogstart-programmer læger og sundhedsplejersker, der uddeler bogpakkerne.³

Med inspiration fra de udenlandske erfaringer er det danske Bogstart et SATS-puljestøttet projekt, der er gennemført i to perioder. (Bogstart 1 i perioden 2009-2012, og Bogstart 2 i perioden 2013-2016.). Det danske Bogstart-program er rettet mod børnefamilier til førskolebørn i udsatte boligområder og forankret i Slots- og Kulturstyrelsen. Mens de udenlandske programmer for det meste varetages af sundhedsfagligt personale, gennemføres Bogstart i Danmark af biblioteker. Med udgangspunkt i biblioteket og de biblioteksansattes formidlingskompetencer og kendskab til børnebøger bruger biblioteket sin rolle som kulturelt frirum til at rette sig udad, etablere kontakt til forældrene og skærpe opmærksomheden på deres børns sproglige udvikling. Bogstart udfoldes som opsøgende hjemmebesøg og bogpakker til 3-årige børn i børnehaver og gennemføres i samarbejde med forskellige relevante aktører og institutioner i øvrigt, der omgiver familierne: boligbestyrelsen, boligsociale helhedsplaner, sundhedsplejen, kvindeklubber, foreninger, kommunale sprogpædagoger, bemandede legepladser mv.

Det danske Bogstart-projekt tog sit udgangspunkt i 2008, hvor det daværende Styrelsen for Bibliotek og Medier søgte og modtog satspuljemidler til at iværksætte programmet Bogstart i fire år. Midlerne blev tildelt under Udvalget om Lige muligheder – styrkede personlige ressourcer og social sammenhængskraft (et regeringsudspil fra 2007) til at igangsætte Bogstartprogrammer for førskolebørn i udsatte boligområder i 2009-2012. Programmet bestod i (og består fortsat i) et gratis og uforpligtende tilbud om alderssvarende bogpakker og en dialog om læsning og sprog, der har til formål at give forældre og børn gode læseoplevelser og styrke små børns sproglige udvikling. Ved at styrke børnenes tidlige sproglige udvikling og opmuntre familierne til at benytte bibliotekets tilbud får børnene et bedre udgangspunkt for senere at lære at læse. Det er programmets grundantagelse, at sproget læres i de allerførste år af et barns liv, og at det meste af barnets sprog udvikles via de voksne omkring dem. Derfor er familien en vigtig dialogpartner for barnet allerede i barnets tidlige liv, og børnelitteraturen kan samtidig være et samlingspunkt for gode fælles oplevelser. Denne grundantagelse understøttes af forskning inden for området⁴. Mange undersøgelser viser, at alderssvarende sprogkunderskaber er afgørende for børns socialisering, udvikling og læring, og at netop socioøkonomiske faktorer i familierne er af altafgørende betydning for børns udviklingsmuligheder, herunder deres udvikling af sprog og skolekunderskaber (Söderbergh,

² Se forskningsrapporter om det engelske "Bookstart": <http://www.bookstart.org.uk/research/impact/>

³ Se Slots- og Kulturstyrelsens omtale af de udenlandske Bogstart-indsatser: <http://slks.dk/biblioteker/fokusomraader/boern/bogstart/bogstart-i-udlandet/>

⁴ Bl.a. har Nobelprismodtageren James J. Heckman vist, at det er en bedre forretning for samfundet at investere i børns udvikling, før de kommer i skole, end når de er begyndt i skole. Lærer de mere i førskolealderen, mindskes uligheden i voksenlivet.

1988, 1994, 2000). At udvikle alderssvarende sprogkunderskab er en af flere afgørende resiliensfaktorer (Borge, 2005) i forhold til at forebygge fremtidige sociale problemer. Den tidlige udvikling af sprog i førskolealderen kan være afgørende for det enkelte barns generelle sociale udvikling (Söderbergh, 1988, 1994, 2000).⁵ Ved at etablere indsatsen i de socialt udsatte boligområder er det således Bogstarts formål at inspirere til gode læseoplevelser med små børn og understøtte en positiv sproglig udvikling hos børn fra familier med socio-økonomiske dårlige levevilkår. Materialerne i bogpakkerne er udvalgt i forhold til både kulturel betydning, traditioner og aldersniveau hos børnene og tager både udgangspunkt i bibliotekernes materialekendskab og kulturelle funktion i kommunerne i forhold til at formidle kultur og inspirere til læsning, og i eksisterende viden om tidlig sprogstimulerings betydning for børns samlede socialisering. Bogstart har fokus på hjemmet og børnenes familier og på praksisnær rådgivning om materialer, oplevelser med litteratur og læsning med små børn, mens kommunale indsatser rettet mod sprogstimulering af børn primært foregår inden for rammerne af dagtilbud og skole.⁶

Sproglige forsinkelser hos børn kan derfor ses som en kompleks problemstilling, der er tæt sammenhængende med andre sociale problemstillinger. Bogstart arbejder i kommunerne som én indsats ud af mange, der har fokus på ét delelement (læseoplevelser og sproglig udvikling hos små børn) af den samlede mængde af mulige sammenhængende problemstillinger hos socialt udsatte børnefamilier med førskolebørn. Bogstarts metoder, tilgange og biblioteksfaglige grundlag er én af flere indsatser i de socialt udsatte boligområder, og det er én af flere indsatser og metoder i kommunerne, der har fokus på førskolebørns sproglige udvikling.

Slots- og Kulturstyrelsen koordinerer programmet, udarbejdelsen og indkøbet af materialer, distributionen til bibliotekerne samt kompetenceudviklingen i form af kurser for bogstart-medarbejdere.

Der var 15 kommuner med i den første fireårige periode fra 2009-2012. Ved udgangen af perioden viste et one-shot study foretaget af Center for Børnesprog, at 58% af de besøgte familier oplevede, at Bogstart havde ændret deres læsevaner i hjemmet (Bleses et al, 2011).

Blandt andet med afsæt i dette forskningsresultat søgte og fik Slots- og Kulturstyrelsen midler til endnu en fireårig periode med Bogstart fra 2013-2016 som en del af en større socialpolitisk helhedsorienteret indsats over for udsatte børnefamilier. Bogstart 2 rummer et mere konceptuelt og evidensbaseret afsæt for indsatsen og formidlingen til forældrene, og 20 kommuner deltager. Indeværende evaluering omhandler alene Bogstart 2.⁷ Programmet har ikke fået SATS-puljemidler i efteråret 2015 og fortsætter derfor ikke som støttet projekt efter udgangen af 2016. Det vides ikke, hvordan programmet og dets erfaringer vil forankres i kommunerne.

Nedenfor følger en kort beskrivelse af organiseringen af Bogstart 2 i henholdsvis hjemmebesøg og træårskufferter til børnehaver.

⁵ Se evt. også forskningsresultater fra TrykFondens Børneforskningscenter, der viser, at sproglige forskelle, der identificeres allerede ved 16 måneders alderen, også kan ses 10 år efter hos samme børn.

⁶ Eksempelvis har kommunerne generelt oprustet sprogstimulerende indsatser i daginstitutioner, og på nationalt plan har man indført såkaldte "Sprogpakker", der retter sig mod børn med sproglige forsinkelser i både daginstitution og skole. På førskoleområdet har man bl.a. indført den såkaldte treårstest, der gør det muligt at diagnosticere børn med sproglige forsinkelser og herefter igangsætte indsatser. Kilde: Socialstyrelsen og Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling.

⁷ Se Dorthe Bleses (2011): "Kan Bogstart gøre en forskel? En undersøgelse af Bogstarts potentiale som led i det forebyggende arbejde med at understøtte sprogtiltagelsen hos børn i udsatte boligområder", Center for Børnesprog Aarhus Universitet, bl.a. om Bogstart 2's evidensbaserede afsæt.

1.1.1 Bogstart 2: (2013-16)

Bogstart 2 består af fire bogpakker til familierne: Når børnene er henholdsvis ½ og 1 år kommer bogstartmedarbejderen på hjemmebesøg i familien, og når børnene er 1½ år kan familierne hente en bogpakke på biblioteket. Ved hvert møde får barnet en bogpakke med alderssvarende materialer, og bogstartmedarbejderen fortæller om, hvordan det at dele oplevelser gennem børnelitteratur kan medvirke til, at børnene kommer godt i gang med deres sproglige udvikling. Når barnet er tre år, får udvalgte børnehaver, der vurderes at have mange børn fra ghettoområderne, såkaldte treårskufferter til alle børn, der er fyldt tre år inden for en given periode. Kufferterne er en gave til børnene, som de får med sig hjem.

De 20 kommuner landet over uddeler bogpakker til familier med førskolebørn i de udpegede boligområder, der fremgik af listen over udsatte boligområder fra 2012. Boligområderne blev i den daværende regerings boligaftale kategoriseret som "ghettoområder", når de kunne opfylde to af følgende fem kriterier⁸:

1. Andelen af 18-64-årige uden tilknytning til arbejdsmarkedet eller uddannelse overstiger 40 pct. (gennemsnit for de seneste 2 år).
2. Andelen af indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande overstiger 50 pct.
3. Antal dømt for overtrædelse af straffeloven, våbenloven eller lov om euforiserende stoffer overstiger 2,70 pct. af beboere på 18 år og derover (gennemsnit for de seneste 2 år).
4. Andelen af beboere i alderen 30-59 år, der alene har en grunduddannelse (inkl. uoplyst uddannelse), overstiger 50 pct. af samtlige beboere i samme aldersgruppe.
5. Den gennemsnitlige bruttoindkomst for skattepligtige i alderen 15-64 år i området, eksklusive uddannelsessøgende, er mindre end 55 pct. af den gennemsnitlige bruttoindkomst for samme gruppe i regionen.⁹

Boligområderne er almennyttigt boligbyggeri.

Sammen med bogpakkernes alderssvarende børnebøger medfølger køleskabsark med gode råd, CD'er, pjecer på forskellige sprog m.m., og projektet er også i besiddelse af såkaldte søskendebøger, som kan foræres til ældre søskende i hjemmet¹⁰. Slots- og Kulturstyrelsen har udarbejdet små film om læsning med små børn, som bogstartmedarbejderne kan bruge til at vise familierne, hvordan man kan gøre i praksis, men bogstartmedarbejderne kan også formidle uden film. På landsplan er der løbende sket en fælles kompetenceudvikling af bibliotekernes relevante medarbejdere i viden om sprogstimulering og effekten af tidlig forebyggende indsats.

De deltagende kommuner i Bogstart 2 er geografisk spredt over hele landet og er som følger i alfabetisk rækkefølge:

- Esbjerg
- Fredensborg
- Fredericia
- Hedehusene (Taastrup)
- Helsingør
- Holbæk
- Horsens

⁸ De 20 kommuner rummer ikke alle de kategoriserede udsatte boligområder i Danmark.

⁹ Kilde: det tidligere Ministerie for By, Bolig og Landdistrikter.

¹⁰ Se indholdet i de enkelte bogpakker: <http://slks.dk/biblioteker/fokusomraader/boern/bogstart/materialer-i-bogpakkerne/>

- Kolding
- København (Nørrebro og Husum)
- Køge
- Odense (Vollsmose)
- Randers
- Roskilde
- Slagelse
- Svendborg
- Sønderborg
- Vejle
- Aabenraa
- Aalborg
- Aarhus (Brabrand, Gellerup).

1.2 Evalueringens fokus og formål

Slots- og Kulturstyrelsen har bedt KORA om at forestå en evaluering af projekt Bogstart, der har til formål at give viden om succesfulde metoder til etablering af samarbejder omkring formidling af Bogstart til familier med førskolebørn i socialt udsatte boligområder. Evalueringen har fokus på, hvordan Bogstart har bidraget til bibliotekernes samlede førskoleindsats, og hvordan bibliotekerne har formidlet projektet gennem forskellige former for samarbejde, bl.a. med familierne selv. Målet er at opnå organisatorisk viden om best practice-modeller, der kan bruges i det fremadrettede arbejde med nationale førskoleindsatser med et forebyggende sigte.

Evalueringen undersøger:

1. hvordan bibliotekerne etablerer samarbejde med familierne og andre aktører i lokalområdet for at få succes med formidling af Bogstart, og hvad der karakteriserer vellykkede samarbejder
2. hvordan bibliotekerne og deres samarbejdspartnere oplever Bogstarts betydning i sammenhæng med andre relevante indsatser
3. hvilke spinoff-effekter, aktiviteter og organisatorisk læring, som Bogstart har afstedkommet i biblioteket og lokalområdet.

Evalueringen har både fokus på bibliotekernes samarbejde med familierne (hjemmebesøgene og tilbud om afhentning af 1½ års-bogpakker på biblioteket) og på det organisatoriske samarbejde på tværs i lokalområdet (bibliotekernes samarbejde med børnehaver, sprogvejledere, sundhedsplejersker, boligsociale helhedsplaner, civile aktører og foreninger m.fl.).

Evalueringen undersøger således ikke, hvordan bibliotekernes indsats er blevet oplevet af familierne i praksis, eller hvilken effekt den har haft. Her henvises til TrygFondens Børneforskningscenter, der har gennemført følgeforskning (Bleses, 2015).¹¹

¹¹ TrygFondens Børneforskningscenter har gennemført følgeforskning. Undersøgelsen viser bl.a. sammenhænge mellem forældrenes læse- og samtalevaner med børnene og børnenes sproglige udvikling og understreger betydningen af tidlige indsatser.

1.3 Datagrundlag

Datagrundlaget for evalueringen består af:

- En indledende workshop for bibliotekerne i de 20 kommuner d. 29. september 2015.
- Kvalitativ dybdegående undersøgelse af seks casekommuner, der er gennemført i perioden 26. oktober 2015-10. november 2015.
- Et dialogseminar for bibliotekerne i de 20 kommuner og deres samarbejdspartnere d. 1. december 2015.

Idet evalueringens fokus er organisatorisk, består datagrundlaget af interview med repræsentanter fra bibliotekerne og deres centrale samarbejdspartnere.

Nedenfor beskrives metoderne bag de tre dataindsamlingsmetoder. Den samlede mængde data indgår i evalueringen.

1.3.1 Workshop d. 29. september 2015

Indledningsvist afholdt KORA og Slots- og Kulturstyrelsen d. 29. september 2015 en workshop i Odense for alle biblioteker i projekt Bogstart. Workshoppen havde til formål at opnå indsigt i bibliotekernes erfaringer med:

- at være fagperson på borgernes private hjemmebane
- at samarbejde på tværs i lokalområdet
- at etablere frugtbare sammenhænge med andre førskoleindsatser.

Derudover havde workshoppen til formål at skabe videndeling på tværs af de deltagende kommuner. I alt 12 af de 20 kommuner deltog i workshoppen. De deltagende repræsentanter var primært de medarbejdere, der arbejdede med Bogstart i det daglige (bogstartmedarbejdere), men der var også enkelte ledelsesrepræsentanter til stede. Bogstartmedarbejdere er især biblioteksuddannede, men der er også enkelte HK'ere, akademikere og pædagoger blandt bogstartmedarbejderne.

Workshoppen fandt sted midt i landet i Vollsmose kulturhus i Odense og tog form af dialog om de tre emner i grupper, som efterfølgende blev præsenteret og drøftet i plenum. I hver gruppe var en repræsentant fra enten KORA eller Slots- og Kulturstyrelsen, som tog referat af dialogen. Referaterne blev efterfølgende formidlet til KORA, som udfærdigede et notat med beskrivelse af otte konkrete cases fra workshoppen. De otte cases repræsenterede spredning på følgende variable:

- Geografi
- Kommunestørrelse
- Tilgange til hjemmebesøg (en eller to medarbejdere ad gangen, bibliotekar eller anden faglig baggrund)
- Erfaringer med at samarbejde med forskellige samarbejdspartnere
- Brug af erfaringer fra Bogstart i andre sammenhæng (udvikling af værtsskab, deltagelse i kulturkufferter mv.)
- Erfaringer med at være bibliotek uden for bibliotekets fysiske rammer (sandkassebibliotek, børnehavebibliotek, andre opsøgende indsatser).

KORA og Slots- og Kulturstyrelsen udvalgte herefter seks konkrete casekommuner til dybdegående kvalitativ undersøgelse. Alle casekommuner var eksempler på kommuner, der havde deltaget på workshoppen.

1.3.2 Casestudier i seks kommuner

KORA har gennemført kvalitative interview af 1-1½ times varighed med relevante bogstartmedarbejdere, bibliotekskolleger og ledere på de seks udvalgte casekommuners biblioteker. I fem af de seks kommuner blev der efterfølgende også gennemført interview med samarbejdspartnere. I den sjette casekommune havde biblioteket ikke kontakt med relevante samarbejdspartnere. I en enkelt af de seks casekommuner blev der gennemført interview med to samarbejdspartnere telefonisk, da det ikke var muligt at gennemføre interview face to face.

I tabellerne nedenfor fremgår det, hvem og hvordan der er blevet interviewet i de respektive casekommuner.

Table 1.1 Oversigt over gennemførte interview med relevante medarbejdere på biblioteket

Sted	Interviewform	Deltagere fra biblioteket
Sønderborg bibliotek	Gruppeinterview	Bogstartmedarbejder/børnebibliotekar og børnebiblioteksleder
Vejle bibliotek	Gruppeinterview	Bogstartmedarbejder/børnebibliotekar og bogstartmedarbejder/børnebibliotekar
København Nørrebro bibliotek	Enkeltinterview	Bogstartmedarbejder/sociolog
København Nørrebro bibliotek	Gruppeinterview	Bogstartmedarbejder/sociolog og bogstartmedarbejder/cand.mag. i dansk
Horsens bibliotek	Enkeltinterview	Bogstartmedarbejder/bibliotekar
Holbæk bibliotek	Gruppeinterview	Bogstartmedarbejder/HK'er og bogstartmedarbejder/bibliotekar
Odense, Vollsmose bibliotek	Gruppeinterview	Bogstartmedarbejder/pædagog og administrativ bogstartmedarbejder/bibliotekar

Table 1.2 Oversigt over gennemførte interview/fokusgrupper med relevante samarbejdspartnere og eventuelle medarbejdere på bibliotek

Sted	Interviewform	Deltagere fra biblioteket	Deltagende samarbejdspartnere
Sønderborg bibliotek	Gruppeinterview	Bogstartmedarbejder/børnebibliotekar og børnebiblioteksleder	Boligsocial projektleder og børnehaveleder
København/Vejle	Telefoninterview	Ingen	Tosprogsvejleder
København/Vejle	Telefoninterview	Ingen	Sundhedsplejerske
København Nørrebro, integreret daginstitution	Gruppeinterview	Bogstartmedarbejder/sociolog og bogstartmedarbejder/cand.mag. i dansk	Sprogpædagog og pædagogisk leder
Horsens, integreret daginstitution	Gruppeinterview	Bogstartmedarbejder/bibliotekar	Pædagog
Odense, Vollsmose bibliotek	Gruppeinterview	Bogstartmedarbejder/pædagog og bibliotekar	Sprogstøttepædagog

Med undtagelse af de to telefoninterview med samarbejdspartnere er samtlige interview med samarbejdspartnere gennemført sammen med de relevante bogstartmedarbejdere. Gruppeinterview giver mulighed for at få indblik i gruppeinteraktionen og samarbejdet deltagerne

imellem, fx gennem deres kommentarer til hinandens ytringer og deres forhandlinger indbyrdes. På den måde bliver deres egne forståelser og håndtering af praksis bragt i spil og belyst på en anden måde.

Ud over interview har KORA gennemført desk research på casekommunerne. Materialerne inkluderer informationsmaterialer om arrangementer, små beskrivelser af relevante indsatser, visitkort og relevante beskrivelser i øvrigt på bibliotekernes hjemmeside. KORA anvender også bibliotekernes statusrapporter fra efteråret 2015 om erfaringer med Bogstart, som de har indsendt til Slots- og Kulturstyrelsen.

1.3.3 Dialogseminar 1. december 2015

Slots- og Kulturstyrelsen holdt et todages Bogstart-dialogseminar d. 1.-2. december 2015 i Nyborg. Undtaget et oplæg fra en forsker fra TrygFondens Børneforskningscenter havde den første seminardag fokus på indeværende evaluering. KORA holdt et oplæg om de foreløbige resultater af evalueringen. Herefter kvalificerede deltagerne resultaterne i grupper, og der blev samlet op på pointer i plenum. På baggrund af evalueringens resultater havde KORA formuleret følgende spørgsmål, som deltagerne kunne drøfte:

- Hvordan etableres sammenhænge og brug af læringen fra Bogstart i bibliotekets øvrige arbejde med førskolebørn og familier?
- Hvordan bruges den erhvervede viden om familierne?
- Hvordan bruges de erhvervede relationelle kompetencer ud over Bogstart?
- Hvordan bruges læring fra samarbejde med eksterne partnere?
- Hvad er svært, hvorfor? Hvad fungerer ikke – hvorfor?

Efter frokost var der fokus på, hvordan resultaterne fra indeværende evaluering kan bruges fremadrettet i den generelle biblioteksudvikling. KORA havde formuleret følgende spørgsmål til drøftelse i plenum:

- Udviklingen af stærke relationelle kompetencer – hvordan kan det bruges fremadrettet?
- Hvordan kan den erhvervede viden om familierne bruges fremadrettet?
- Hvordan kan erfaringerne fra Bogstart bruges til også fremadrettet at arbejde tidligt forebyggende?
- Hvordan kan det tværorganisatoriske og tværfaglige samarbejde ud ad biblioteket styrkes?

19 af de 20 deltagende kommuner i Bogstart deltog med medarbejdere eller ledelsesrepræsentanter. Derudover deltog 4 repræsentanter fra Slots- og Kulturstyrelsen, enkelte af bibliotekernes samarbejdspartnere, en forsker fra TrygFondens Børneforskningscenter og enkelte konsulenter fra kommunernes forvaltning.

1.4 Metode: en empirisk baseret realistisk evaluering

Ud af forskellige mulige evalueringstilgange er valgt den realistiske evaluering, også kaldet virkningsevaluering (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2003). I modsætning til evalueringer, der viser, om noget virker eller ej, så undersøger den realistiske evaluering, hvad der virker for hvem, hvordan og hvorfor. Man måler på og undersøger virkningsmekanismer i en kæde af begivenheder eller betydninger på baggrund af et udgangspunkt eller en igangsat indsats.

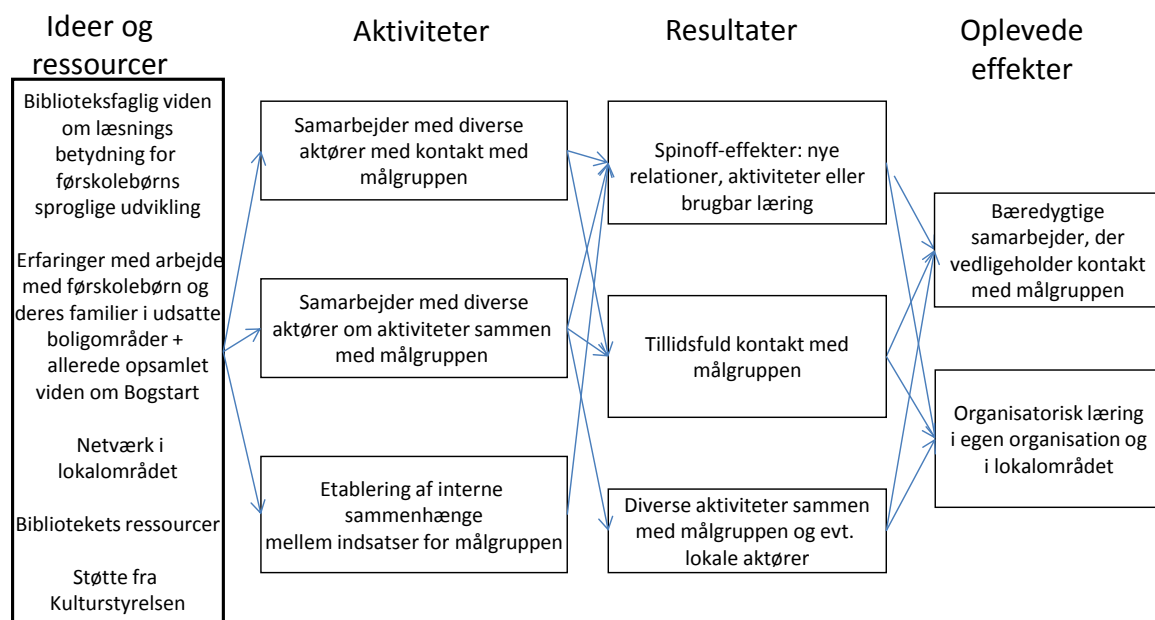
Man forventer nogle årsag-virkningssammenhænge opstillet i en forandringsteori og undersøger, hvordan de hænger sammen. Evalueringsprocessen består således i at teste realitetsforestillinger. En forandringsteori består af en grafisk fremstilling af relationer mellem ressourcer, aktiviteter og forventede effekter, dvs. konkrete antagelser om sammenhænge mellem årsag og virkning, der kæder en indsats aktiviteter og ressourcer sammen med dens resultater og effekter. En forandringsteori kan både give retning til arbejdet med konkrete indsatser og – som i dette tilfælde – et konkret analyse- og evalueringsarbejde.

En realistisk evaluering har fokus på proces og egner sig derfor godt til en evaluering af organisatoriske processer. Man kan inddrage forskellige former for data. Arbejdsprocessen tager form af en nedbrydning af en indsats i en kæde af mekanismer og enkeltdele, som man undersøger, hvordan og evt. hvorfor virker eller ikke virker i sammenhæng med hinanden. En realistisk evaluering rummer tolkning på processuelle sammenhænge og har som udgangspunkt, at kontekstfaktorer er afgørende. Undersøgellesobjektet er situerede sammenhænge, og resultaterne er derfor ikke repræsentative eller statistisk korrekte.

Målet med en realistisk evaluering er at akkumulere viden ved at uddybe, specificere, fokusere og formalisere forståelsen af kontekster og sammenhænge. En realistisk evaluering tager på den måde form af en erfaringsopsamling, der kan bruges som afsæt for nye strategiske tiltag på et mere oplyst grundlag. Slots- og Kulturstyrelsen ønsker at anvende erfaringerne fra evalueringen til fremadrettede forebyggende landsdækkende indsatser. De enkelte kommuner og biblioteker kan også anvende evalueringen til biblioteksudvikling.

På baggrund af Slots- og Kulturstyrelsens opdrag og formulerede formål med evalueringen har KORA udarbejdet nedenstående forandringsteori til at sætte retning for evalueringen:

Figur 1.1 Forandringsteori for organisatorisk evaluering af Bogstart

KORAs forandringsteori over projekt Bogstart viser en forventning om, at Bogstart bygger på følgende ressourcer: bibliotekernes biblioteksfaglige viden, bibliotekernes allerede opnåede erfaringer med førskolebørn og udsatte børnefamilier samt deres netværk i lokalområdet. Derudover består ressourcerne af den faglige og økonomiske støtte omkring Bogstart fra Slots- og Kulturstyrelsen.

Aktiviteterne i Bogstart består af forskellige former for samarbejder med borgerne selv (hjemmebesøg og tilbud om afhentning af 1½ års-bogpakker på biblioteket) og samarbejder med andre aktører om aktiviteter, kontakter og videndeling. Derudover består aktiviteterne af forskellige former for etablering af sammenhænge i indsatser for målgruppen – indadtil på biblioteket og udadtil i samarbejde med andre aktører i lokalområdet.

Resultaterne af Bogstarts organisatoriske processer forventes at bestå af tillidsfulde kontakter med målgruppen, spinoff-effekter, aktiviteter og læring samt diverse aktiviteter i samarbejde med borgere og aktører i lokalområdet i øvrigt. Idet evalueringen ikke forholder sig til effekten for familier og børn, viser forandringsteorien, at de oplevede effekter (virkninger) forventes at bestå af bæredygtige samarbejder, der vedligeholder kontakten med familierne, og af tilvejebringelse af organisatorisk læring (erfaringer) i egen organisation og i lokalområdet, som kan bruges i det fremadrettede arbejde med forebyggende indsatser for førskolebørn.

1.4.1 Empirisk baseret evaluering

Evalueringen er empirisk baseret. Data analyseres som organisatoriske fænomener, der relaterer sig til evalueringens undersøgelsesspørgsmål som tematisk sammenhængende udtryk, der systematisk undersøger forandringsteoriens hypoteser.

Der henvises enkelte steder i analysen til eksisterende forskning i samskabelse (co-production) (Agger & Tortzen, 2015; Voorberg et al, 2015; Needham & Carr, 2009; Pestoff, 2012, 2014) og inter-organisatoriske samarbejder, når disse kan underbygge eller perspektivere analysen af data. På samme måde henvises der også enkelte steder til følgeforskningsrapporterne fra TrykFondens Børneforskningscenter, eksisterende forskning i sammenhænge mellem socialt udsathed og børns sproglige udvikling (i afsnittet "Introduktion til Bogstart") (Söderbergh, 1988, 1994, 2000; Borge, 2005), samt psykologisk forskning om betydningen af gaver i etablering af en gensidig imødekomende relation (Donovan & Henley, 2003). Analysen er derfor ikke teoretisk informeret men perspektiverer fragmentarisk hertil, når relevante kilder kan bidrage med viden, der kan sammenfatte konklusioner i den empiriske analyse, eller på anden måde bidrage til at specificere og underbygge pointer. Den eksisterende viden bruges således til enkelte steder at etablere et mere dybdegående indblik i betydningen af det empiriske materiale.

1.5 Beskrivelse af de seks casekommuner

Nedenfor introduceres de seks casekommuner og deres biblioteker på baggrund af faktuelle data fra kommunernes hjemmesider, statistisk materiale fra Slots- og Kulturstyrelsen og interview med medarbejdere på bibliotekerne. Antal indbyggere er tal fra Danmarks Statistiks Statistikbank, 2014.

1.5.1 Sønderborg

Sønderborg Kommune har i alt 75.201 indbyggere, heraf bor ca. 1.300 i de udsatte boligområder og ca. 60¹² børn pr. år skal have en bogpakke.

Sønderborg bibliotek har valgt at gå på hjemmebesøg en enkelt medarbejder ad gangen. De får lister over bogstartbørn kvartalsvist, og det opleves som en passende frekvens i forhold

¹² Ifølge beregninger fra 2012 – gælder for børnetallene for samtlige seks kommuner og for samtlige alderstrin, dvs. 6 mdr., 12 mdr., 18 mdr. og 3 år.

til antallet af familier. Når familierne ikke henter 1½ års-pakkerne på biblioteket tager bogstartsmedarbejderne ud og afleverer dem ved hoveddøren.

På Sønderborg bibliotek har de erfaret, at der kommer flere familier og henter 1½ års-pakkerne, når de angiver en kort afhentningsperiode (en uge) i invitationerne. De har også erfaret, at det er nødvendigt at arrangere "baby tju hej" (sang og rytmik for 0-3-årige) uden forudgående forpligtende tilmelding for at sikre, at familierne deltager.

Sønderborg bibliotek samarbejder med tre til fire børnehaver, som modtager treårskufferterne. Når de afleverer treårskufferterne, læser de biblioteksansatte højt for børnene og spiller og synger.

1.5.2 Vejle

Vejle Kommune har i alt 110.057 indbyggere, heraf bor ca. 1.600 i de udsatte boligområder og ca. 100 børn pr. år skal have en bogpakke.

I Vejle får de navne på relevante borgere via sundhedsplejerskernes sekretær, som er venlig at hjælpe. Biblioteket har et tæt samarbejde med både sundhedsplejersker og tосprogsvejleder i det udsatte boligområde.

I Vejle går de også på hjemmebesøg en enkelt medarbejder ad gangen. Tidligere har de gået to ud ad gangen, men ledelsen vurderede, at det krævede for mange ressourcer.

Vejle bibliotek har en bogbus i boligområdet. I bogbussen kan man oprette sig som låner og låne bøger, og nogle gange er der også børneteater med direkte reference til bogpakkernes bøger (fx Bukke Bruse). Familierne kan hente 1½ års-pakken ved bogbussen. Det er dog svært at komme af med 1½ års-pakkerne, men der er en oplevelse af, at bogbussen opbygger en nærhed til borgerne, der betyder, at flere fra boligområdet opretter sig som lånere og låner bøger.

1.5.3 Horsens

Horsens Kommune har i alt 86.086 indbyggere, heraf bor ca. 1.500 i de udsatte boligområder og ca. 85 børn pr. år skal have en bogpakke.

Biblioteket afleverer treårskufferterne til børnehaverne, ved at to medarbejdere kommer og synger og spiller for børnene.

Horsens har arbejdet med udvikling af kurser for dagplejere i sprogstimulering og relevant materiale. Derudover har Horsens bibliotek også bidraget til uddannelsesforløb for pædagoger og pædagogiske assistenter: Biblioteket leverer viden og materialer om sprogstimulering og læsning med små børn.

1.5.4 Holbæk

Holbæk Kommune har 68.979 indbyggere, heraf bor ca. 1.450 i de udsatte boligområder og ca. 85 børn pr. år skal have en bogpakke.

I Holbæk går de altid to på hjemmebesøg sammen. De laver 'sandkassebibliotek'¹³ i boligområdet og har tidligere samarbejdet med en aktiv frivillig. I boligområdet er der et stort beboerhus, som de godt kunne tænke sig at lave aktiviteter og arrangementer i. Derudover

¹³ "Sandkassebibliotek": Biblioteket rykker ud i boligområdet og laver aktiviteter sammen med familier og børn.

har biblioteket medvirket til udvikling af en bog om at lære at læse "Find fidusen med læsefidusen", som storbørnsgrupper i børnehaverne og mindre børn i skolerne får af Holbæk Kommune. Biblioteket har også tidligere arbejdet med at etablere bibliotek i et beboerhus.

1.5.5 København Nørrebro

Nørrebro i København rummer 75.714 af de i alt 572.287 indbyggere i Københavns Kommune, heraf er der ca. 250 børn pr. år, der skal have en bogpakke¹⁴.

Biblioteket har arbejdet med opsøgende biblioteksarbejde siden 2004, senest med Bogstart.

Biblioteket ligger på Ydre Nørrebro, og fire børnehaver modtager treårskufferter. På Nørrebro har de fordelt arbejdet imellem sig, så én bogstartmedarbejder varetager hjemmebesøgene og en anden har kontakten med de fire børnehaver. Biblioteket har mange civilsamfundsba- serede samarbejdspartnere.

1.5.6 Odense Vollsmose

Vollsmoseområdet i Odense rummer cirka 9.300 af de i alt 195.908 indbyggere i Odense Kommune, heraf er der ca. 640 børn pr. år, der skal have en bogpakke.

Vollsmose bibliotek er det bibliotek i Bogstart, der har det største antal familier i målgruppen og udleverer flest bogpakker. De udleverer treårskufferter til 18 børnehaver og har ikke resourcer til at bidrage yderligere til børnehavens udlevering af kufferterne.

Bogstartmedarbejderen gennemfører også opsøgende arbejde i forhold til de treårige børn, der ikke får treårskufferterne i børnehaven. Ofte fordi de ikke går i børnehave.

Der er i Vollsmose en oplevelse af, at bogstartmedarbejderens arabiske baggrund og pædagogiske uddannelsesbaggrund understøtter formidlingen til familierne.

1.6 Rapportens opbygning

Evalueringen af Bogstart er opdelt i tre kapitler. Det første kapitel "Samarbejdet mellem Bogstart og familierne" beskriver og analyserer Bogstarts samarbejde med familierne, dvs. hjemmebesøgene og tilbuddet om at hente 1½ års-pakker på biblioteket. Det andet kapitel "Det organisatoriske samarbejde på tværs i lokalområdet" beskriver og analyserer det organisatoriske samarbejde på tværs omkring Bogstart. Det tredje og sidste kapitel samler op på konklusionerne i analysen og anbefaler fremadrettede fokuspunkter.

Hvert afsnit i de to analysekapitler afsluttes med en opsummering af pointer i punktform. Derudover afsluttes hvert analysekapitel med en opsamling på, hvordan analysens konklusioner relaterer sig til evalueringens tre spørgsmål.

¹⁴ Det er ikke muligt at angive, hvor mange beboere der er i de områder af Nørrebro, som bogstartmedarbejderne besøger, men Kulturstyrelsen har et ca. estimat på, hvor mange børn der potentielt skal have en bogpakke.

2 Samarbejdet mellem familierne og projekt Bogstart

I dette afsnit analyseres projekt Bogstarts samarbejde med familier til førskolebørn i udsatte boligområder med henblik på at identificere, hvordan samarbejdet med familierne bidrager til projektets formål om at inspirere familierne til læsning med førskolebørn. Indledningsvist analyseres, hvordan bogstartmedarbejderne opnår kontakt med familierne inden hjemmebesøget. Herefter indkredses bogstartmedarbejdernes oplevelser af ingredienserne i et succesfuldt hjemmebesøg. Efterfølgende analyseres bogstartmedarbejdernes erfaringer med familiernes interesse for Bogstart, og deres vurderinger af Bogstarts relevans for familierne. Dette for at identificere Bogstarts bidrag i relation til det samlede arbejde med førskolefamilier. Afslutningsvis analyseres hjemmebesøgenes og Bogstarts oplevede relevans for bibliotekerne, herunder hjemmebesøgenes sammenhæng med andre førskoleindsatser. Et afsnit med opsamling afslutter kapitlet med at relatere de analytiske pointer om Bogstarts samarbejde med familierne til evalueringens tre spørgsmål.

Efter hvert afsnit opsummeres afsnittets pointer i punktform.

2.1 Karakteristika ved hjemmebesøgene

2.1.1 At få kontakt med familierne inden hjemmebesøget

Det fremgår af interview og workshop, at det er meget forskelligt, hvordan bibliotekerne erhverver navne og adresser på de relevante familier. Folkeregisteret og KMD¹⁵ er blandt de mest anvendte leverandører af kontaktinformationer. Nogle biblioteker betaler for kontaktinformationerne, andre får dem gratis. Et enkelt bibliotek får kontaktinformationer af sundhedsplejerskernes sekretær på baggrund af gode samarbejdsrelationer.

Forud for hvert hjemmebesøg sender alle biblioteker et kort til familierne med omtale af hjemmebesøget og dets formål. Kortet er udformet af Slots- og Kulturstyrelsen og forsynes med det enkelte biblioteks lokale informationer. Nogle biblioteker har erfaret, at det fungerer bedst med kort, som også indeholder billeder af bogstartmedarbejderen. Andre bruger breve i stedet for kort: Der er en oplevelse af, at et brev sjældnere forsvinder i mængden af reklamer og personliggør kontakten.

Ifølge bogstartmedarbejderne har mange slet ikke læst kortene, når de ringer på døren. Nogle bogstartmedarbejdere oplever, at det bl.a. kan skyldes, at flere af familierne ikke kan læse dansk. Det kan være svært at kommunikere med familierne, og bogstartmedarbejderne efterlyser kort på familiernes modersmål og muligheder for at kunne kontakte familierne via mail. Det vurderes, at flere læser mails end post i postkassen.

Det fremgår af workshop og dialogseminar, at alle biblioteker har fortalt bredt om Bogstart til andre aktører og samarbejdspartnere i lokalområdet inden opstarten af projektet. Flere gør det løbende. Når sundhedsplejersker, dagplejere, boligsociale helhedsplaner, børnehaver, sprogvejledere, etniske klubber, frivillige organisationer, væresteder mv. har viden om projektet, kan de formidle det videre til relevante borgere og derved etablere et forudgående kendskab til Bogstart hos familierne. Bogstartmedarbejderne oplever, at det bidrager til at legitimere deres besøg og gør det nemmere at opnå kontakt med familierne.

¹⁵ KMD leverer it-løsninger til kommuner og regioner.

Mange biblioteker bruger desuden sundhedsplejerskerne til at bane vej ind til familierne: Et enkelt bibliotek har lavet visitkort med navne, titler og billeder af bogstartmedarbejderne, som sundhedsplejerskerne kan give familierne. Derved kan de være trygge, når bogstartmedarbejdere ringer på døren. I flere kommuner fortæller sundhedsplejerskerne om Bogstart, inden bogstartmedarbejderne kommer på besøg og følger op på bogstartmedarbejdernes besøg efter bogstartmedarbejdernes besøg, evt. med understøttende vejledning. En bogstartmedarbejder fortæller om betydningen af dialog med sundhedsplejerskerne:

Ja, vi skulle jo selv finde ud af, hvordan vi ville tackle det, og så er det jo oplagt at bruge de forbindelser, vi har i forvejen. Og så er det jo også med at forankre det i lokalsamfundet, og sådan en sundhedsplejerske, som folk er fuldstændig, total, ubetinget trygge ved, det er jo guld værd! For de kan fortælle, at det er ok, at vi kommer.[..] Og så bare det, man har den reference og navnet, og at de har hørt, at vi kommer, mødrene, det gør da noget, helt automatisk. Det gør det da også for os, det betyder da noget, om man har hørt om folk i forvejen.

Bogstartmedarbejderen oplever, at det skaber tillid, at sundhedsplejerskerne har fortalt om bogstartmedarbejderens kommende besøg.

Andre samarbejdspartnere kan også medvirke til at etablere legitim adgang til familierne. I Svendborg har biblioteket tidligere samarbejdet med en ansat på et iransk mødested, der arbejdede på tværs af kommunale strukturelle opdelinger. Den pågældende medarbejder satte bogstartmedarbejderne i kontakt med relevante familier, delte bogpakker ud for dem og skabte kontakter til andre samarbejdspartnere. Efter den pågældende medarbejder er holdt op, er det blevet sværere for bogstartmedarbejderne at opnå kontakt med familierne.

Nogle gange går to bogstartmedarbejdere ud sammen, andre kun en enkelt. Der kan ikke siges noget generelt om, hvilken form der fungerer bedst. Når man går to ud på hjemmebesøg sammen, kan man supplere hinanden i forhold til kompetencer og reflektere dialogisk over læring efter besøget. Når man går en enkelt medarbejder på hjemmebesøg, opleves dialogen med familierne mere intim og personlig, hvilket kan fremme modtagelsen af det faglige budskab.

2.1.1.1 Opsummering

Når bibliotekerne indledningsvist skal opnå kontakt med familier til førskolebørn i udsatte boligområder, er det således erfaringen, at:

- faste procedurer og aftaler for levering af kontaktoplysninger mellem Folkeregisteret og biblioteket vil gøre arbejdet nemmere
- personliggørelse af kort (billeder mv.) kan være en idé
- man kan bruge breve i stedet for postkort (personliggøre kontakten) eller henvende sig pr. mail (større sandsynlighed for kontakt)
- bruge samarbejdspartnere til at bane vej til familierne øger sandsynligheden for succesfuld kontakt
- kort/kontaktbreve på familiernes modersmål kan etablere bedre kommunikation
- man kan både opsøge familierne alene og sammen to og to. (supplere kompetencer vs. intim dialog).

2.1.2 Karakteristik af et succesfuldt hjemmebesøg

Der er på workshopen og dialogseminaret bred enighed om, at bogstartmedarbejdere mødes med åbenhed og nysgerrighed af familierne, og at selve dét at komme med en gave som gæst, åbner døre og skaber imødekommenhed. Bogstartmedarbejdere opsøger familierne i deres hjem, og den personlige tillid, der opbygges ved hoveddøren, er afgørende for, hvorvidt bogstartmedarbejderen bliver inviteret ind i hjemmet. En bogstartmedarbejder beskriver mødet med familierne som privat og personligt:

Familierne spørger først, hvem man er som person, og herefter hvad man repræsenterer.

I den forbindelse spiller bogpakken en afgørende rolle: Bogpakken opleves at være et relations- og motivationsskabende element i den indledende dialog, der bidrager til at skabe adgang til familierne. Psykologen Robert Cialdini identificerede i 1984 "overtalelsens psykologi", som menneskers tilbøjelighed til at føle sig forpligtet til at gengælde en tjeneste, en gave eller en invitation fra et andet menneske med imødekommenhed (Donovan & Henley, 2003). Bogstartmedarbejdere, der går i boligområder, hvor der i løbet af projektperioden er blevet etableret dørtelefon ved gadeplan, oplever, at det er blevet sværere at komme ind i hjemmene. Dørtelefoner gør det sværere for bogstartmedarbejdere at indgå i en relation, hvor familierne kan være tilbøjelige til at føle, at de skal gengælde en gave med imødekommenhed.

Med bogpakken som gave er relationen ved hoveddøren primært et personligt og mellem-menneskeligt møde, og sekundært en præsentation af Bogstart. Det opleves nødvendigt at gøre brug af personlige kompetencer i lige så høj grad som af faglige kompetencer. Særligt i hoveddøren er det væsentligt, at bogstartmedarbejderen signalerer, at de kommer med en gave for at inspirere familierne om et emne, som de personligt finder væsentligt. Bogstartmedarbejderne har bevæget sig ud af bibliotekets formelle strukturerede ramme og skal i højere grad optræde som autentiske ligeværdige medborgere, der er private gæster i andre medborgeres hjem, fordi de har noget på hjerte. Samtlige bogstartmedarbejdere giver udtryk for, at hjemmebesøget skal være præget af en mellemmenneskelig og personlig relation for at være en succes. Det betyder, at den faglige viden sættes i spil på en anden og mere personlig og fleksibel måde end i bibliotekets rum. To bogstartmedarbejdere beskriver det personlige møde:

Man giver noget personligt. Det er dét, der er det sjove. Snakker bare med folk – sprogstimuleringen bliver sneget ind.

De er meget personlige [møderne, red.], fordi man inviterer jo sig selv ind ad døren. Et eller andet sted, så lægger jeg min faglighed fra mig og er mere bare [personligt navn, red.], den der er på besøg. Samtidig ved jeg jo, jeg kommer med det her. Jeg siger altid, "Jeg kommer fra biblioteket, kender du projektet?", og så snakker vi lidt frem og tilbage, hvis de ikke kender projektet, og hvis de kender det, hvis naboen har været med. Det er meget med, at man skal have en personlig samtale, så det er nogle andre ting, jeg spiller på i besøget. Men samtidig er det meget de samme ting, som de gør i udlånet, altså der er man jo også sig selv, men man er stadigvæk mere bibliotekar på biblioteket end jeg er på et Bogstartsbesøg.... [...] Jeg kommer med en pakke, som ikke er fra biblioteket, den er fra Slots- og Kulturstyrelsen. Jeg er stadigvæk biblioteket, men jeg er en blanding af også bare at være mig selv og også at være Slots- og Kulturstyrelsen. Det er sådan et spændingspunkt.

Det fremgår af bogstartmedarbejdernes beskrivelser, at formidlingen af de faglige budskaber om sprog, børnebøger og læsning ydermere formes efter de enkelte familier. Det faglige bliver ligesom "sneget ind". Det opleves som afgørende, at bogstartmedarbejderen er meget fintfølelse over for at møde familierne dér, hvor de er. En bogstartmedarbejder fortæller, at forudsætningen for, at familierne kan opnå læring i mødet, er, at de ikke kommer til at opleve, at de ikke "gør det godt nok":

Bogstart er jo også rigtig meget at turde stilheden. At man ligesom skal føle efter og lade dem komme. Man kan ikke altid være den udadvendte formidler, man skal også aflæse folk fra situation fra situation. Så kan ikke bare køre sælger, sælger, sælger, men lige mærke den anden. Så der kommer et andet nærvær ind over formidlingen. Jeg undgår at sætte dem i en situation, hvor de kan føle, at de ikke gør det godt nok. For nogen er det der, at de kan føle, at nu kan de blive bedre.

Det fremgår af interview, at bogstartmedarbejderne opbygger et tæt nærvær i formidlingen. Dialogen med familierne tager udgangspunkt i familierne som autoritative myndige samarbejdspartnere, der er aktive medskabere af besøgets indhold. Bogstartmedarbejdere observerer eller dokumenterer ikke udfordringer hos familierne. Det opleves vigtigt for en udbytterig dialog, at bogstartmedarbejdere ikke har et myndighedsansvar for så "har borgerne paraderne oppe". Bogstartmedarbejdere forstår sig selv som anderledes end andre kommunale aktører, der besøger familierne: Nogle fortæller, at de end ikke bliver betragtet som repræsentanter fra kommunen:

Altså, vi bliver jo nok betragtet som noget andet. Der ligger sådan lidt uden for det kommunale område. Tror jeg. Altså, vi er lidt mere freestyle end de andre.[..] Altså, vi er mere neutrale.

Bogstartmedarbejdernes "neutralitet og freestyle" betyder, at de faglige budskaber kan tage form af borgernes konkrete indspil, og det fremgår af interview, at det stiller krav om, at bogstartmedarbejderen er åben, fordomsfri og venlig, og kan læse den enkelte familie med ydmyghed og indlevelse. Bogstart opleves at etablere et dialogrum, hvor nye former for interaktioner, serviceydelser og læringsmekanismer etablerer personlige, unikke og involverende oplevelser for målgruppen.

Det fremgår på denne måde af interview med bogstartmedarbejdere, at Bogstarts hjemmebesøg søger at afstigmatisere borgergruppen og dens eventuelle sociale problemer, og i stedet etablere et ligeværdigt, personligt og fleksibelt møde, hvor borgernes egne ressourcer og handlingskapacitet er i centrum. En bogstartmedarbejder beskriver det som et resultat af dialogens baggrund i det mellem menneskelige møde. Det faglige indhold i samtalerne tager form af en personlig samtale:

At finde noget mellem menneskeligt fælles og personligt nedbryder barrierer og skaber ligeværdighed. Det er nødvendigt, når man er uden for sin egen boldgade.

Det opleves som en konsekvens af, at bogstartmedarbejderne er på udebane og på besøg uden myndighedsansvar i familiernes private hjem. Derudover fremgår det af interview, at denne tilgang kan skabe en "lethed og trykthed" i kommunikationen:

For mig giver det en lethed i kommunikationen, at jeg ikke skal observere eller betragte noget, og at det ikke skal bruges til noget som helst. Og det tror jeg også gør, at mødrene måske er lidt tryggere ved os. [..] Og det prøver vi jo på at signalere, at vi kommer som fagfolk, bare som børnebibliotekarer, som kommer uden

noget mere. Og der er ikke noget med at miste forældrerettigheder eller tilskud eller noget som helst, fordi vi kommer.

Bogstartmedarbejdernes hjemmebesøg opleves at skabe dialog, der er baseret på tillid og tryghed. I praksis kræver det stærke netværkskompetencer, kompetencer i facilitering, personlig autenticitet, og en personlig interesse for Bogstarts budskaber og metoder. Bogstartmedarbejdere skal kunne meget mere end at rådgive om bøger, læsning og sproglig udvikling. De skal mest af alt være i stand til at opbygge relationer og tillid, og lytte. En bibliotekar, der ikke selv går på hjemmebesøg, fortæller om bogstartmedarbejdernes kompetencer:

Så har I jo også fået en masse erfaring i at få en god dialog. At få kommunikation til at flyde, fordi man kan jo pludselig gå fuldstændig forkert af hinanden, [...] Men når man anstrenger sig på at lytte igen, på hvad de rent faktisk siger, så kan man jo nå frem til noget godt.

Bogstartmedarbejdere karakteriseres ved at kunne "nå frem til noget godt" ved "at lytte" til familierne.

Flere bogstartmedarbejdere fortæller også, at de nogle gange besøger familier med store udfordringer. Familier, der er præget af krigstraumer, omsorgssvigt, misbrug mv. Her oplever nogle bogstartmedarbejdere, at de mangler viden om, hvor de kan henvise familierne til.

2.1.2.1 Opsummering

Hjemmebesøgene i Bogstart er ifølge bogstartmedarbejdere og deres bibliotekskolleger karakteriseret ved følgende:

- Den personlige kontakt og boggaven er afgørende for etablering af tillidsfuld kontakt med familierne.
- De faglige budskaber personaliseres og afpasses efter familiernes ønsker og behov.
- Bogstartmedarbejderne vurderer ikke familierne efter faglige standarder. De oplever at møde borgerne i øjenhøjde og at skabe unikke og involverende lærings-situationer, der afstigmatiserer borgernes eventuelle problemer.
- Bogstartmedarbejdere gennemfører dialog med familierne, der baserer sig på familiernes ressourcer og inputs.
- Bogstartmedarbejderne oplever at møde familierne som ligeværdige medborgere med ressourcer og autoritet, og at den gensidige dialog etablerer mulighed for ny handlingskapacitet og læring hos borgerne.
- Bogstartmedarbejdere oplever at mangle viden om, hvor de kan henvise borgere med svære udfordringer til.

2.1.3 Familiernes interesse i Bogstart ved hjemmebesøgene

Samtlige bogstartmedarbejdere fortæller, at familierne viser interesse for bogstartmedarbejdernes budskaber. (jf. beskrivelsen af "overtalelsens psykologi" ovenfor).

Jamen altså, jeg kommer jo som julemanden. Folk bliver så glade for en boggave. De bliver også glade for, at jeg er glad for deres børn, ikke. Jeg har ikke oplevet en eneste familie i de her år, og det er mange, jeg har været hjemme hos, som blev fornærmet over, at jeg kom.

Nogle gange bliver bogpakkerne afleveret ved døren, men som oftest er familierne imødekommende og interesserede. At vise interesse for børnene skaber også tillidsfuld kontakt.

Bogstartmedarbejderne oplever også, at familierne i dialogen lærer noget, som de ikke vidste i forvejen. Det er sjældnere, at familierne i forvejen har for vane at læse bøger med små børn. En bogstartmedarbejder fortæller om læring i dialogen:

Jeg har jo været ude, jeg tror, jeg har været på 700 hjemmebesøg gennem årenes løb, ikke, og utallige gange oplevet forældre, der har sagt "Jeg anede ikke, han kunne sige så meget". Så de bliver overraskede over at opleve sit barn i en læsesituation med en faktisk fuldstændig fremmed person, for dét kan bøgerne!

Jeg har jo haft en pakistansk familie, der har fire døtre, og de siger, at den yngste, der har været med i Bogstart, hun er den første, der er interesseret i bøger og har interesseret sig for læsning. Hun har så også fået det, fra hun var fem måneder, ikke. Så de udtrykker det jo meget klart.

En anden bogstartmedarbejder giver udtryk for, at det stort set altid er en succes:

Det er stort set altid en succes. Det er succes, når de er hjemme. Det er en succes, når de inviterer mig indenfor. Det er en succes, når de viser en interesse for det, der er. Og det er også en succes, når de stiller spørgsmål og viser interesse. Det er meget sjældent, at det ikke er en succes. Jeg kan tælle dem på en hånd, de gange, hvor det ikke har været en succes. Og så er det fordi, man har mødt en person på en forkert dag, og der er kun en gang, hvor jeg fik at vide, hvad fanden jeg skulle her, og kunne jeg gå igen. Det er én gang, det er sket, og det var et seks måneders besøg, og han vidste slet ikke, hvad jeg skulle der. "Ved du hvad, jeg stiller den her. Så kan du lige google Bogstart. Hav en god dag". Og så havde jeg det så igen til tolv måneders, og så tænkte jeg, den tager jeg, for jeg vil gerne se, om det er blevet bedre. Og der var han bare sådan "hej, og...".

Det fremgår af samtlige interview med bogstartmedarbejdere, at forældrene som oftest er interesserede og oplever læring i mødet. Bogstartmedarbejderne oplever også, at bøgerne fra ½-års-pakken er blevet brugt og bidt i stykker, når de kommer igen ved 1-års-besøget. Familierne bruger bøgerne. Også selvom de ikke forinden er vant til at læse med små børn. En bogstartmedarbejder fortæller:

Jeg synes, hvis vi skal være meget, meget grove i vores... puha, ja, det er altså ikke så sjovt. Men altså, det er meget, meget rene hjem. Meget renere end mit i hvert fald. Fuldstændig sterilt, nærmest. Meget rene og velholdte hjem, med en stor sofa og glasbord, stort sofabord, og en kæmpe overdimensioneret tv-skærm, som ofte kører, og så er der ikke ret mange bøger. Men hold op, hvor har vi set i nogle familier, at de kom slæbende med de gamle bøger, vi havde været inde med: De er fuldstændig læst sønder og sammen.

Bogstartmedarbejderne oplever yderligere, at besøgene ofte handler om andre ting, som familierne er optagede af. Det fremgår af interview, at bogstartmedarbejderne også rådgiver familierne i, hvor de kan gå hen for at få retshjælp, hvor jobcenteret, den iranske kvindeklub eller fodboldklubben holder til, eller hvordan de kan melde deres børn i daginstitution. Derudover fortæller de om arrangementer og tilbud på biblioteket. Bogstartmedarbejdere skal have et bredt lokalt kendskab til og netværk i lokalområdet, og mange har pjecer og invitationer til diverse lokale arrangementer og tilbud med ud til familierne. Herunder invitationer til bibliotekets arrangementer og tilbud. En bogstartmedarbejder udtrykker det således:

At så er der retshjælp der, og alt sådan noget. Har du snakket med sundhedsplejersken om dine bekymringer, eller de spørger til skole og institution. Jeg spørger altid, om de har nogle spørgsmål. Altså, det kan være alt muligt, der har at gøre med studievejledning, hvor man får kørekort, som slet ikke har noget at gøre med Bogstart. Det er ikke noget, jeg kommer og presser ned over hovedet på dem. Jeg spørger, når jeg præsenterer Projekt Bogstart, om de har nogle spørgsmål, og så er det, de spørger om noget, som sjældent har at gøre med barnets sprog. [...] Man kan sige, at når jeg er rundt med Bogstartspakker, så har jeg altid en mængde kulturtilbud i tasken også, til dem hvor det er relevant at snakke om børnekultur.

Bogstartmedarbejderne inviterer således også familierne til arrangementer på biblioteket. Men generelt er der en oplevelse af, at familiernes brug af bibliotekets tilbud ikke bliver hverken større eller mindre på baggrund af besøget. Det er nødvendigt at møde familierne dér, hvor de er – i hjemmet eller i andre tilbud, som de benytter (fx i væresteder og etniske foreninger og tilbud i boligsociale helhedsplaner). At møde borgerne dér, hvor de er, gælder således ikke kun i det mentale møde men også fysisk i hjemmet eller i deres helt nære lokalområde. Informationer om tilbud kan med fordel tage udgangspunkt i borgernes egne inputs og eventuelle spørgsmål. Det fremgår af interview, at familierne er mest tilbøjelige til at bruge tilbud, som de selv efterspørger.

2.1.3.1 Opsummering

I forhold til familiernes interesse for Bogstart er følgende karakteristisk:

- Bogstartmedarbejderne oplever, at familierne er interesseret i bøgerne og bogstartmedarbejdernes budskaber. Ofte oplever de, at bøgerne fra ½-års-besøget er blevet brugt, når de kommer på besøg anden gang.
- Mange familier har ikke for vane at læse med små børn men lytter interesseret til bogstartmedarbejdernes budskaber.
- Det er nødvendigt at møde familierne dér, hvor de er – både mentalt og fysisk – for at fremme interessen for læsning.
- Bogstartmedarbejderne bygger bro til andre relevante tilbud i lokalområdet alt efter familiernes udtrykte behov. Det er nødvendigt at have et bredt lokalt kendskab til mulighederne i området.
- Informationer om tilbud til familierne kan med fordel tage udgangspunkt i familiernes egne formulerede behov. Det højner sandsynligheden for, at de bliver brugt.

2.1.4 Projekt Bogstarts oplevede relevans for familierne

Det fremgår af interview, at en stor del af beboerne i boligområderne er af anden etnisk oprindelse end dansk. Ifølge følgeforskningsrapporterne fra TrygFondens Børneforskningscenter (Winther, 2011) er det 2/3 af familierne. Nogle er traumatiserede flygtninge, andre er velintegrerede. Det fremgår også af interview, at familierne af anden etnisk oprindelse end dansk ikke har en kultur for læsning med små børn. I de fleste hjem er der ingen børnebøger, og i mange hjem er der ikke andre bøger end fagbøger. Den sidste 1/3 er danske familier, der enten er velfungerende eller meget socialt udsatte. De socialt udsatte er også uvante med læsning for små børn.

Mange af familierne er derfor i udgangspunktet uvante med, at små børn kan få udbytte af bøger, inden de selv har et sprog. Alle bogstartmedarbejdere oplever på den baggrund, at deres budskaber om bøger, læsning og tidlig sprogstimulering, med ganske få undtagelser, er både væsentlige og relevante. En bogstartmedarbejder fortæller:

Jeg er jo simpelthen i så mange familier, som ikke har en børnebog, som ikke har legetøj.

Jeg kommer også hos familier, der taler flydende dansk, men ikke har børnebøger. Altså hvor det er anden generation eller tredje generation. [...] Altså i de kvarterer jeg er, der har været én familie, de havde ikke behov, fordi onklen eller fætteren var boghandler, så de havde børnebøger. Men selvom jeg siger, jeg er hos anden- og tredje generation, der taler flydende dansk, så har de fladskærme, de kan have lækre biler og mobiler, de har ikke bøger i hjemmet. De har fravalgt – eller de har ikke tilvalgt – bøger.

Mange familier har biler, mobiltelefoner og fladskærme, men ikke tradition for brug af børnebøger. En sundhedsplejerske, der følger op på bogstartbesøgene og understøtter brugen af bøgerne i familierne, fortæller om bogpakkernes relevans:

Deres [de tosprogede familiers, red.] hjem [er ofte, red.], så er der sjældent noget, der ligger fremme af legetøj og ting inde i deres stuer. Altså, det er væk, og jeg skal spørge efter det for at få det frem. Så det har overrasket mig at se mange steder, de der bøger ligger fremme. Og så har jeg sådan sagt til dem, "Hold da op, jeg kan se, at I har haft besøg af biblioteket" – og "Ja" – og "Nå, men hvordan er de?", siger jeg så, bøgerne, "Hvad har I fået ud af det?" – jamen de siger simpelthen, "Han (eller hun) er så glad for dem" og de kigger i dem og læser i dem, og rigtig mange af de her familier – og igen, jeg kan jo ikke generalisere totalt, men – en stor andel har ikke en tradition for at sidde og kigge i pegebøger sammen med små børn.

Bogpakkerne betyder, at familier, der ikke har for vane at bruge pegebøger, får mulighed for at begynde at bruge bøger.

Bogstartmedarbejderne oplever endvidere, at majoriteten af målgruppen ofte også er biblioteksuvant. Alle oplever udfordringer med 1½ års-pakkerne, som familierne ikke selv henter på biblioteket. I Vejle kan familierne hente 1½ års-pakkerne i en bogbus i boligområdet, hvilket betyder, at lidt flere henter pakkerne. I andre kommuner vælger bibliotekerne at køre ud og aflevere 1½ års-pakkerne til familierne ved hoveddøren, og nogle får også sundhedsplejerskerne til at aflevere dem. Men generelt er det rigtig svært at komme af med 1½ års-pakkerne. Det understreger pointen om, at det er nødvendigt at opsøge familierne dér, hvor de er. Familierne bruger i vid udstrækning ikke bibliotekerne, heller ikke selvom de kan modtage en gave ved at besøge biblioteket.

Når familierne alligevel kommer på biblioteket efter et besøg (eller for at hente 1½ års-pakken) er den personlige relation fra hjemmebesøgene fortsat af afgørende betydning. Idet familierne ikke kan regne med, at den konkrete bogstartmedarbejder er til stede på biblioteket, når de kommer, oplever bibliotekerne, at det nogle gange betyder, at de hurtigt går igen. Det fremgår af interview, at den personlige relation fortsat opleves som afgørende for formidlingssituationen, og at det er vanskeligt for bibliotekerne at genskabe den intime relation til familierne i bibliotekets rum.

Ud over trygheden ved den personlige kontakt har flere også brug for guidning i forhold til at tage imod og bruge de muligheder, som biblioteket rummer. En bogstartmedarbejder fortæller:

Men de familier, jeg besøger, de kan ikke finde ud af at gå på nettet og oprette sig selv som brugere, de får ikke den tanke. De kan ikke finde ud af at gå herved og printe deres opgave.

Familierne bruger ikke bibliotekets tilbud af sig selv.

Flere biblioteker fortæller, at de har taget konsekvensen af afhængigheden af den personlige relation, og bruger samarbejdspartnere med personlig kontakt til potentielle deltagere, når de inviterer til arrangementer og tilbud. Nogle gange arrangerer de begivenheder i samarbejde med boligsociale helhedsplaner, børnehaver, sundhedsplejersker, sprogvejledere, foreninger for forskellige grupper af borgere af anden etnisk oprindelse end dansk mm. Eksempelvis fortæller et bibliotek, at når de selv inviterer til arrangementer, kommer der ganske få deltagere blandt familierne. Når børnehaven inviterer forældregruppen, kommer der mange. Børnehaven har en tillidsfuld kontakt til forældrene, når de afleverer og henter deres børn. Et andet bibliotek fortæller, at det er den boligsociale helhedsplan med kontakt til forskellige beboergrupper, der inviterer deltagere til arrangementer på biblioteket. Den boligsociale helhedsplan har de personlige kontakter, og biblioteket har det fysiske rum og den konkrete opgave med at planlægge og afholde arrangementet. Den boligsociale medarbejder fortæller:

Vi har oplevet ude hos os i rigtig mange sammenhænge, at på en måde er det nemt at komme med tilbud til dem. Det, der er rigtig svært, det er at få nogen til at tage imod tilbuddet. Rent faktisk at komme til det. Det kræver rigtig ofte en høj grad af opsøgende arbejde, at man rent faktisk er ude og have fat på de her via forskellige veje. Så det her med, at man sådan bare smider et opslag op eller en flyer rundt i postkasserne, det er faktisk sjældent at det afføder ret mange tilmeldinger. Altså der skal lige den der anden mellemmenneskelige kontakt til, hvor man siger, "Hey, var det ikke noget, du kunne have lyst til?", eller hvor man lige sådan genner. Og det er det, vi kan ude hos os.

Den boligsociale medarbejder arbejder med personlige kontakter i boligområdet. Et andet bibliotek har på samme måde erfaret, at opslag i opgange, flyers og plakater ikke virker, når de afholder sandkassebibliotek i det udsatte boligområde. Bogstartmedarbejderen fortæller:

Altså, sådan nogle opslag, jeg har indtryk af, de ikke ser det. Altså. At de simpelthen ikke ser det. For de børn, der er kommet, det er selvfølgelig ikke kun bogstartsbørnene, det er jo alle børn, der må komme, når vi sidder der med vores pavillon og så videre, det er dem, der kommer fra skole, og så siger "Nøj!", og så kommer de og siger hej, ikke også. Men ikke noget de vidste i forvejen. Altså, det er jo ikke sådan, så forældrene har sagt, "Nu skal vi huske, at i morgen, så kommer biblioteksdamerne, og så er der tjuhej der". Men nej. Det er sådan "Huh, hov!"

Bogstartmedarbejderen fortæller, at familierne dukker op tilfældigt, fordi biblioteket bliver en del af det offentlige rum, som de færdes i.

En anden bogstartmedarbejder arbejder i sin fritid i frivillig regi med højt-læsningsarrangementer i de udsatte boligområder. Her er den fysiske nærhed til borgerne og den personlige kontakt også afgørende for succes. Bogstartmedarbejderen fortæller:

Altså, vi læser op alle mulige steder, offentlige pladser, baggårde, boligforeninger, folkekøkkener. De kommer ikke af sig selv. Jeg har mange møder med helhedsplaner og etniske foreninger og sådan noget, for at få dem til at deltage.... Det er den med den personlige invitation. Hvis vi læser op i boligforeninger, så er de inviteret

i forvejen af en helhedsplansmedarbejder. Eller også lægger vi det, hvor de færdes. Hvis vi lægger det i [navn på park, red.] eller på pladsen, så færdes de der på legepladsen i forvejen, så behøver vi ikke at invitere dem ind i et lukket rum, der ligger væk fra, hvor de i forvejen er. Så går vi simpelthen ud og læser op, hvor de leger.

Ud over den fysiske nærhed arbejder det frivillige projekt således også bevidst med at bruge personlige kontakter og netværk hos andre aktører til at invitere borgerne til deltagelse. Netop for at kunne gøre brug af den personlige kontakt.

Vollsmose bibliotek og Aarhus bibliotek i Gellerup er de eneste biblioteker, der tilkendegiver en vis succes med familiernes brug af biblioteket. Det kan skyldes, at de to pågældende biblioteker er placeret midt i det socialt udsatte boligområde.

Det fremgår også af interview, at mange Bogstartmedarbejdere oplever udfordringer med kommunikation med familier, der ikke er gode til dansk. Bogstartmedarbejdere gestikulerer og kommunikerer ofte med kroppen i stedet for med sproget. Derudover efterlyser de materiale, der afspejler virkeligheden blandt borgere af anden etnisk oprindelse end dansk (mørke børn, kvinder med tørklæder, etniske miljøer og kultur), og de efterlyses materiale/børnebøger, der også er på familiernes modersmål.¹⁶ Det er erfaringen, at flere familier føler sig usikre på både dialogisk læsning og på dansk, og det vurderes, at børnebøger på deres eget sprog ville gøre det mere tilgængeligt for familierne. Derudover har flere bogstartmedarbejdere og sprogpædagoger/vejledere en opmærksomhed omkring, at en oversættelse af bogpakkernes bøger til familiernes modersmål kunne etablere en sammenhæng imellem sprogstimulering på modersmål i hjemmet og sprogstimulering på dansk i daginstitutionen. Børnene ville kunne lære de samme ord på både dansk og deres modersmål, hvorved deres samlede sproglige færdigheder kunne styrkes.

2.1.4.1 Opsummering

Bogstartmedarbejderne oplever forholdene omkring projekt Bogstarts relevans for familierne ved, at:

- majoriteten af familierne er uvant med læsning for små børn
- familierne ofte ikke bruger biblioteket. De kan imødekommes i deres nærområde og via personlig kontakt. Kun biblioteker, der ligger midt i de socialt udsatte boligområder oplever en vis succes med familiernes brug af biblioteket
- den personlige kontakt er altafgørende, og den er svær at gentage i bibliotekets rum efter et hjemmebesøg, hvis borgerne kommer hen til biblioteket
- den personlige relation også er afgørende for, at familierne deltager i diverse tilbud og arrangementer. Den kan opnås ved at bruge netværk eller ved at være til stede i de offentlige rum, hvor borgerne opholder sig
- mange familier ikke kan dansk, og det er svært for bogstartmedarbejdere at kommunikere.

¹⁶ Der er i projektet køleskabsark og pjecer mv. på flere sprog. Men bogstartmedarbejderne efterlyser børnebøger i bogpakkerne på familiernes modersmål.

2.1.5 Hjemmebesøgenes relevans for biblioteket

På workshoppen den 29. september 2015 var der enighed om, at bogstartmedarbejdere "når borgergrupper, som ingen andre når". Det er bogstartmedarbejdernes oplevelse, at de etablerer dialog med borgergrupper, som ikke kun biblioteket har svært ved at etablere kontakt med, men som også myndigheder generelt har svært ved at få kontakt med.¹⁷

Flere bogstartmedarbejdere oplever i den sammenhæng, at opsøgende og målrettet biblioteksformidlingsarbejde som Bogstart er afgørende, hvis bibliotekets tilbud skal være tilgængelige for alle. En bibliotekar, der ikke selv er bogstartmedarbejder, udtrykker i interview:

Så alt hvad vi kan gøre, som gør biblioteket tilgængeligt for alle, det er godt. Og der kan man sige, at de to personer, der sidder her, altså Bogstartspersonen og sprogpædagogen, er jo fuldstændigt grundlæggende nødvendige, hvis [bibliotekets navn, red.] vil lave målrettet biblioteksbetjening. Målrettede tilbud, som faktisk kan tages imod, så er det fuldstændigt, totalt nødvendigt. [...] så når vi faktisk en endnu større og bredere kreds af vores målgruppe på den her måde.

I overensstemmelse med analysen i forrige afsnit opleves det nødvendigt at arbejde opsøgende udadrettet, hvis bibliotekerne vil være et tilbud for alle, inklusive denne målgruppe af familier.

Bogstartmedarbejderne fortæller, at de også arbejder relationelt og personligt på biblioteket, men at det er særligt udtalt, udfoldet og udviklet i forbindelse med hjemmebesøgene i Bogstart. Flere giver udtryk for, at de har fået "forfinet" tilgangen til borgerne i forhold til at tage udgangspunkt i borgerne og bruge sig selv personligt. En bogstartmedarbejder fortæller:

Og så hele det der med, at man bliver meget bedre til at henvende sig til folk, man ikke kender. Som jo er det, man skal nede i børnebiblioteket, men som ikke alle har lige let ved, og så spørge ind til nogle personlige ting, som man måske er lidt tilbageholden med, men som man har fundet ud af, måske kan skabe en eller anden tryghed ved at sige noget personligt, fx "Jeg har selv en på samme alder" eller "Den her, den ved jeg, den er god lige til den [alder, red.]". På den måde har jeg da i hvert fald lært noget af det.

Bogstartmedarbejdere er blevet bedre til at bruge sig selv personligt, henvende sig til folk, de ikke kender, og spørge gæsterne om personlige ting. Kompetencerne udtrykkes at være relevante på biblioteket i andre sammenhænge. Det fremgår også af interview, at Bogstart har styrket bibliotekernes erfaringer med borgerinddragelse generelt: En bogstartmedarbejder fortæller på workshoppen:

Nu ved vi noget om borgerinddragelse. Det er blevet nemmere at stille sig op på torvet med noget.

¹⁷ Sundhedsplejen kommer hos 99 % af alle småbørnsfamilier i Danmark. Udtrykket skal derfor ses i relation til bogstartmedarbejdernes oplevelse af dialog med borgere, som sociale myndigheder i øvrigt generelt kan have svært ved at få dialog med.

Det er blevet nemmere at gå ud i lokalområdet og deltage i fælles arrangementer, indsatser mv. og sætte sig selv på spil uden for bibliotekets rum.

Overordnet set er det således tydeligt, at Bogstart har tilvejebragt læring om og kontakt med en gruppe af borgere, der enten ikke bruger bibliotekets tilbud overhovedet – eller særlig ofte. I nogle tilfælde har det betydet, at biblioteket har ændret deres tilgang til borgerne. Eksempelvis fortæller biblioteker på workshoppene, at de har ændret tilgang til nogle grupper af unge, der kommer på biblioteket, og som de tidligere så som forstyrrende for bibliotekets arbejde. De unge har brug for at blive set, fortæller de, og bibliotekerne udvider derfor deres rolle som bibliotek til også at agere socialt med baggrund i en ny forståelse og indsigt i familiernes levevilkår. Mange fortæller også, at de bruger viden om familierne i deres daglige arbejde, når de skal tilrettelægge tilbud og indsatser, og i deres måde at være vært på i bibliotekets rum. Når bibliotekerne arbejder med at etablere sandkassebiblioteker i boligområder, teater og rytmik målrettet små børn, treårstræf på biblioteket, familieklubber, kufferter til toårige, kulturkufferter til større børn, kufferter til dagplejere og fængsler mv., så opleves det som direkte udløbere af den erhvervede viden om borgerne, og bogstartmedarbejdernes erfaringer med, hvad der er relevant for familierne, og på hvilken måde man kan møde familierne. Det fremgår af interview, at bogstartmedarbejdernes erhvervede viden om familiernes ønsker og behov meget direkte bringes i anvendelse i bibliotekernes daglige planlægning af arrangementer, tilbud og generelle prioriteringer. En bibliotekar, som ikke selv er bogstartmedarbejder, fortæller:

Ja, og vi kan jo sige, at bogstartspersonen er jo vor mand i marken. Det er jo agenten, der kommer helt derud i de private hjem, hvor ingen andre har adgang på samme måde. Ikke engang sprogpædagogen, fordi det standser ligesom i børnehaven eller institutionen. Så derfor kan [bogstartmedarbejderens navn, red.] jo også gøre som bogstartmedarbejder, det er, at hun kan hele tiden holde os på den smalle – ikke på dydens smalle sti – men på relevansens smalle sti. Så hvis vi snakker nye arrangementer eller nye tiltag, nye tilbud, nye materialer, osv., så vil hun sige, "Jamen, jeg har altså oplevet det og det, og det må altså betyde, det er det og det, der bliver efterspurgt, eller det er der, problemet er, eller det er der, der mangler noget".

Både de relationelle kompetencer, den erhvervede viden om borgerne – og hvordan man når dem – inkluderes i bibliotekets almindelige drift.

Derudover er det flere bogstartmedarbejders erfaring, at deres samarbejde med forskellige lokale aktører omkring Bogstart (beskrives og analyseres i næste kapitel) også har styrket samarbejdspartnerne brug af biblioteket. En bogstartmedarbejder fortæller:

..men nu har vi endnu mere lært hinanden bedre at kende. Og nogle af vores samarbejdspartnere har jo fået deres helt faste gang på børnebiblioteket.

Samarbejdspartnere bruger biblioteket mere, og det fremgår af interview, at de gode kontakter ofte også afføder samarbejder om andre ting.

Ud over den metodiske læring og kontakten med biblioteksuvante borgergrupper er det således en tilbagevendende pointe blandt både bogstartmedarbejdere og deres samarbejdspartnere, at projekt Bogstart leverer en brugbar ramme for bibliotekets bidrag til udsatte familiers læsning med små børn. I overensstemmelse med bibliotekets kerneopgave er der fokus på kulturel aktivitet, læselyst og oplevelser med litteratur til en biblioteksuvant målgruppe. En bogstartmedarbejder sammenligner bibliotekets tilgang med sundhedsplejersker og sprogpædagogers tilgang:

Ja, vi har mere læseoplevelsen, og den kulturelle del af litteraturen og sådan noget, ikke. Det har de jo ikke så meget, de har mere virkningen og målbarheden også.

Den kulturelle formidling af læselyst opleves som væsentlig af både bogstartmedarbejdere og deres samarbejdspartnere. Overordnet set giver både bogstartmedarbejdere og samarbejdspartnere udtryk for, at kombinationen af metoder og tilgange og det biblioteksfaglige fundament gør det muligt at etablere en dialog om læsning med små børn med familier, der ikke har for vane at læse med små børn, som interesserer familierne. Det skyldes ikke alene bogpakken og de stærke relationelle kompetencer hos bogstartmedarbejderne. Det skyldes også flere andre faktorer: At bibliotek, kultur og bøger er et tilbud "for alle" og derfor i udgangspunktet afstigmatiserer, at bogstartmedarbejdere ikke forholder sig vurderende til familiernes eventuelle udfordringer, at bogstartmedarbejdernes besøg ikke er forbundet med myndighedsansvar, og at deres arbejdsramme er fleksibel nok til, at de kan tilpasse dialogen til familiernes egne inputs (jf. forrige afsnit). Derved kan det konkluderes, at Bogstarts op-søgende hjemmebesøg og erhvervede metoder og tilgange har en høj relevans for bibliotekerne i forhold til udfoldelse af deres kerneopgaver og øvrige arbejde med målgruppen. Både i forhold til at formidle kultur til biblioteksuvante, og i forhold til at styrke sprogudviklingen hos førskolebørn i socialt udsatte boligområder.

Der er en vigtig læring i måden, hvorpå bogstartmedarbejderne oplever at opnå gennemslagskraft i forhold til familierne. Bogstartmedarbejdernes tilgang til familierne transformerer magtforholdet mellem borger og professionel på en sådan måde, at borgeren og den professionelle er sammen om at definere både problem og løsning. Borgeren selv opfattes som eksperten, hvis ressourcer og inputs den professionelle understøtter med sin faglighed, fremfor omvendt, at bogstartmedarbejderen tager udgangspunkt i faglig viden.¹⁸ I kommunerne ses et generelt stigende fokus på forskellige samskabelsesformer i samarbejde med borgere, civilsamfund og andre aktører. I den sammenhæng er erfaringerne med Bogstarts samarbejder med familierne interessante og brugbare i forhold til at udvikle og specificere konkrete metoder og redskaber til at dele definitionsret og design af løsninger med borgerne selv. Det er erfaringen i Bogstart, at socialt udsatte børnefamilier bidrager hertil på en måde, der skaber læring. Ikke kun for familierne selv men også for bibliotekerne.

I næste kapitel analyseres Bogstarts samarbejder på tværs af organisationer.

2.1.5.1 Opsummering

Bogstartmedarbejdere og samarbejdspartnere har følgende vurdering af Bogstarts relevans for biblioteket:

- Via hjemmebesøgene opnår bogstartmedarbejderne dialog med "borgere, som ingen andre når", også de biblioteksuvante.
- Bogstartmedarbejderne udvikler unikke relationelle kompetencer, som de også bruger i andre sammenhænge.
- Bogstartmedarbejderne opnår indsigtfuld viden om gruppen af borgere, som de bruger i andre sammenhænge. Blandt andet til at prioritere den almindelige biblioteksdrift, arrangementer og tilbud og til at udvikle bibliotekets værtsskab samt imødekomme borgergruppen i en bredere forstand, når de opholder sig på biblioteket.

¹⁸ Relationen mellem borger og bogstartmedarbejder kan anskues i relation til forskningsfeltet i co-production, der har fokus på at undersøge, hvorledes borgernes outcome kan forbedres, når magtforholdet mellem borger og professionel transformeres. Der skelnes mellem co-production på borgerniveau, mellem medarbejdere, borgere og frivillige, på organisatorisk niveau, mellem organisationer og på overordnet rammesættende niveau. (Pestoff, 2012 & 2014, Agger & Tortzen, 2015, Needham & Carr, 2009)

- Bogstartmedarbejderne arbejder i netværk i lokalområdet for at opnå kontakt med familierne.
- Bogstartmedarbejderne har opnået tættere samarbejde med forskellige lokale aktører, som også i højere grad bruger bibliotekets tilbud.
- Bogstartmedarbejderne har lært "noget om borgerinddragelse", som de også bruger i andre sammenhænge.
- Bogstarts metoder har høj relevans for bibliotekernes kerneopgaver i forhold til kulturel aktivitet, læselyst, oplevelser med litteratur og formidling af materialekendskab og i forhold til sprogstimulering af førskolebørn. Begge dele i relation til familier med førskolebørn i udsatte boligområder.
- Læring fra hjemmebesøgene bruges i andre sammenhænge på biblioteket.
- Outcome for borgerne kan forbedres, når magtrelationerne transformeres.

2.1.6 Opsamling om hjemmebesøgene

I nedenstående tabel fremgår det i oversigtsform, hvordan bogstartmedarbejdernes erfaringer med hjemmebesøgene og 1½ års-pakkerne relaterer sig til evalueringens tre spørgsmål:

Tablet 2.1 Bogstartsmedarbejdernes erfaringer med hjemmebesøg og 1½ års-pakkerne i forhold til evalueringens tre spørgsmål

	Positivt	Negativt
Hvordan etablerer bibliotekerne samarbejde med familierne for at få succes med formidling af Bogstart, og hvad karakteriserer vellykkede samarbejder?	<p>At bruge samarbejdspartnere til at legitimere besøg bidrager til tilidsfuld kontakt med familierne.</p> <p>Bogpakken skaber motivation for besøget og dialog om læsning med små børn.</p> <p>Bogstartmedarbejdere gennemfører dialog med familierne med udgangspunkt i familiernes ressourcer frem for deres eventuelle udfordringer, de observerer og dokumenterer ikke og oplever at møde borgerne personligt og ligeværdigt. Der er et generelt stigende kommunalt fokus på denne tilgang til borgerne.</p>	<p>Bogstart mangler fælles praksis for adgang til kontaktinformationer.</p> <p>Bogstartkort forsvinder i mængden, mange familier kan ikke læse dansk, og mange ved derfor ikke, at de får besøg.</p> <p>Nogle familier har svært ved at tale dansk, og bogstartmedarbejdere må gestikulere med kroppen. Der mangler mulighed for at kontakte familierne på deres modersmål.</p> <p>Bogstartmedarbejdere mangler nogle gange viden om, hvor de kan henvise borgere med svære udfordringer.</p>
Hvordan oplever bibliotekerne og deres samarbejdspartnere Bogstarts betydning i sammenhæng med andre relevante indsatser?	<p>Bogstart er relevant for familierne (de er ikke vant til læsning med små børn), de lytter og bruger bøgerne, og det opleves frugtbart med hjemmebesøg, når familierne selv er med til at definere indholdet af dialogen, og dialogen er personlig.</p> <p>Bogstartmedarbejdere fortæller om andre tilbud i lokalområdet alt efter familiernes udtrykte behov.</p> <p>Via hjemmebesøgene opnår biblioteket kontakt med borgere, som "ingen andre kan nå", også de biblioteksuvante.</p> <p>Bogstarts metoder har høj relevans for bibliotekernes kerneopgaver og i forhold til sprogstimulering af førskolebørn i socialt udsatte boligområder.</p> <p>Bogstarts metoder er relevante for andre kommunale og civile aktører i forhold til udvikling af generelle redskaber og metoder til samskabelse i kommunerne.</p>	<p>Det intime rum i hjemmebesøgene kan ikke opretholdes i bibliotekets rum.</p> <p>Familierne kommer ikke til arrangementer og tilbud, med mindre de inviteres personligt eller bliver optaget af begivenheder, der foregår i det offentlige rum. Plakater, opslag, flyers mv. med information virker ikke efter hensigten. Kun biblioteker, der er fysisk placeret i det udsatte boligområde oplever en vis succes med familiernes brug af biblioteket.</p> <p>Bibliotekerne er ofte afhængige af samarbejdspartnere med kontakter med borgerne, hvis de vil have succes med at invitere familierne til tilbud.</p>
Hvilke spinoff-effekter, aktiviteter og organisatorisk læring har Bogstart afstedkommet i biblioteket og lokalområdet?	<p>Borgerne skal inviteres via personlig kontakt: Det kan ske via samarbejdspartnere m kontakter, ved at være til stede i boligområder eller via hjemmebesøg.</p> <p>Bogstartmedarbejdere har opbygget unikke relationelle kompetencer, som de bruger andre steder i bibliotekets rum og i lokalområdet.</p>	<p>Familierne bruger ikke biblioteket og henter ofte ikke 1½ års-pakkerne. Det er nødvendigt at bruge personlige kontakter for at få kontakt eller møde dem dér, hvor de er.</p> <p>Der mangler i bogstartpakkerne materialer, der afspejler virkeligheden blandt familier af anden etnisk oprindelse end dansk.</p>

	Positivt	Negativt
	<p>Bogstartmedarbejdere udvikler tilbud på baggrund af deres viden om familierne, og de indretter biblioteket og udvikler deres værtskabsrolle i bibliotekets rum.</p> <p>Bibliotekerne arbejder med at etablere bibliotek og kultur der, hvor borgerne er på baggrund af deres viden om familierne.</p> <p>Bibliotekerne har øget samarbejdet med diverse lokale aktører. Flere af disse bruger biblioteket mere, og de samarbejder om andre ting også.</p> <p>Bogstartmedarbejderne bruger personlige kompetencer, afpasser budskaberne efter familierne og møder dem som myndige eksperter i eget liv for at få succes. Tilgangen til borgerne skal være ligeværdig, personlig autentisk og baseret på familiernes egne udtrykte ønsker.</p>	<p>Der mangler i bogstartpakkerne børnebøger på familiernes modersmål, som samtidig findes på dansk.</p>

3 Det organisatoriske samarbejde på tværs i lokalområdet

Analysen af hjemmebesøgene viser, at samarbejder på tværs kan være med til at bane vejen for hjemmebesøgene og være afgørende for at opnå en kontakt med familierne, der rækker ud over hjemmebesøgene.

Dette kapitel analyserer bibliotekernes samarbejder med andre lokale aktører, herunder Bogstarts sammenhænge med andre førskoleindsatser – på biblioteket og i lokalområdet. Formålet er at identificere, hvordan samarbejder og sammenhænge i førskoleindsatser erfares at bidrage til projektets formål om at inspirere familierne til læsning med små børn.

Indledningsvist analyseres, hvordan bogstartmedarbejdere og samarbejdspartnere etablerer sammenhænge i førskoleindsatser med fokus på læsning med små børn, og herefter analyseres deres opbygning af tværfaglighed. Efterfølgende indkredses de organisatoriske karakteristika og konkrete udfordringer forbundet med samarbejderne (der etablerer sammenhænge og tværfaglighed), og afslutningsvis analyseres de organisatoriske samarbejder i Bogstart, der ikke er borgerrettet (samarbejder med uddannelsesinstitutioner, forvaltning m.m.). Et afsnit med opsamling afslutter kapitlet med at relatere de analytiske pointer om Bogstarts organisatoriske samarbejder på tværs til evalueringens tre spørgsmål.

Efter hvert afsnit opsummeres afsnittets pointer i punktform.

3.1 Organisatoriske karakteristika ved samarbejder på tværs

Bibliotekerne samarbejder især omkring Bogstart med sundhedsplejersker, sprogpædagoger/vejledere, børnehaver og boligsociale helhedsplaner. Flere samarbejder også med forskellige civile foreninger, fx iranske kvindeklubber, muslimske imamer, frivillige venskabsfamilier, højt-læsningsforeninger og frivillige bogvenner, der tager på hjemmebesøg og læser sammen med borgere, der har svært ved at komme ud.

3.1.1 Etablering af sammenhænge i førskoleindsatser

Det fremgår af interview, at bibliotekerne ikke blot opnår kontakt med familierne ved at samarbejde, de får også etableret sammenhænge i indsatser, der opleves at øge tilgængeligheden til tilbud og etablere en rød tråd i indsatserne for familierne.

Det er forskelligt hvordan – og om – børnehaverne bruger treårskufferterne som en del af deres pædagogiske praksis, og på hvilken måde bibliotekets faglighed sættes i spil i børnehaven. Nogle biblioteker laver teater, synger og spiller sammen med børnehaven i forbindelse med aflevering af treårskufferterne. Andre forærer børnehaverne den samme treårskuffert, som børnene får. Derved integreres bibliotekets tilbud og kulturelle aktiviteter i børnehavens hverdag, og børnene kan læse de samme bøger i børnehaven, som de får med hjem. Andre gange afleveres treårskufferterne i sammenhæng med bibliotekets børnehavebiblioteker, der fungerer som små biblioteks-satellitter i børnehavens rum. På hvilken måde, biblioteket i forbindelse med Bogstart bidrager til børnehavens praksis, rummer store lokale forskelle og synes at afhænge af den enkelte børnehaves interesse, og det enkelte biblioteks prioritering af ressourcer.

Udover at Bogstart på den måde er platform for bibliotekernes deltagelse i børnehavens praksis, bliver treårskufferterne også brugt til at etablere sammenhænge mellem sprogindsatser i børnehaven, Bogstarts hjemmelæringsmiljø og biblioteket: Det fremgår af interview, at nogle børnehaver bruger kufferterne i deres dagligdag i sprogpædagogens arbejde med børn med sproglige forsinkelser. Ved at bruge treårskufferterne kan familierne bruge det samme materiale hjemme som i daginstitutionen, og børnene kan "øve sig" hjemme. En sprogpædagog fortæller, at mange forældre er usikre på læsning af bøger med små børn, og treårskufferten er et meget konkret redskab, som familien kan tage med hjem, evt. sammen med vejledning fra sprogpædagogen. For børnene selv skaber det genkendelighed, ejerskab og motivation, at de har de samme bøger derhjemme, som bruges i børnehaven. Der etableres sammenhæng imellem sprogindsatser i børnehaven og Bogstarts hjemmelæringsmiljø. En sprogpædagog fortæller:

Og så siger vi til de forældre, vi ved, har lidt sprogvanskeligheder, at de kan bruge den bog, og så kan de sidde og synge med børnene. [...] hvis vi aftaler, at vi læser den her, så gør forældrene det også med børnene derhjemme. Og når de så kommer her, så kan børnene sige "nej, jeg har også den samme bog derhjemme" [...] Og det her er et meget enkelt og konkret redskab, ikke. Så det giver mening.

Når børnehaverne også bruger bogstartmaterialet, opnår børnene en fortrolighed med de konkrete bøger i både hjemmet og børnehaven, og det opleves som væsentligt og udbytterigt for sprogpædagogens arbejde i børnehaven. Forældrene kan nemt inddrages i arbejdet, og børnenes og forældrenes ejerskab rækker ud over institutionens miljø og ind i det private rum i hjemmet, med direkte forbindelse til bibliotekets faglige vejledning.

Der er også flere biblioteker, der giver bogpakkerne til dagplejerne, der dermed også kan læse de samme bøger for børnene, som de har fået i bogpakker derhjemme. Et enkelt bibliotek giver dagplejerne årlige bogpakker, der cirkulerer blandt 200 dagplejere i kommunen. Et andet bibliotek giver bogpakkerne til fængsler i forventningen om, at de indsatte kan læse bøgerne sammen med deres børn.

På et andet bibliotek berettes der om et tæt samarbejde med en tosproglig vejleder, der deltager i hjemmebesøgene hos familierne af anden etnisk oprindelse end dansk. Det fremgår af interview, at tosprogsvejlederen står for sprogstimuleringen i daginstitutionerne og ved at deltage i Bogstarts hjemmebesøg, kan hun både yde rådgivning direkte til familierne på et tidligere tidspunkt end i daginstitutionerne, og hun kan etablere sammenhænge imellem bøgerne i hjemmet og sprogarbejdet i daginstitutionen. Samarbejdet betyder, at der bliver skabt sammenhænge mellem bogpakken og biblioteket på den ene side og sprogstimuleringen i daginstitution og hjemmet på den anden side. Derudover kan sprogvejleder og bogstartmedarbejder gøre brug af hinandens forhåndskendskab til, og eventuelle kontakt med, familierne, og de kommunale handleplaner og sprogstimulerende indsatser kan fortroliggøres i en personlig dialog med familien i hjemmet. Bogstartmedarbejderen i samarbejdet fortæller om fordelene ved samarbejdet:

Den der med, at hun kan sige, at, altså hvis de ikke ved, at børnene de skal sprogttestes. Så kan hun måske pille lidt af det farlige ud ved at tage det samtidig med, at de også får en gave, og får at vide, hvor godt det er, og hvor hyggeligt det er, og hvor ufarligt det er. [...] Og som jeg også sagde før, i nogle tilfælde kender hun familierne, og det kan jo også være en fordel. [...] Og så vil jeg sige, at nu det med treårs [kufferterne til børnehaverne, red.] har i hvert fald vist sig at være... hun har jo den der naturlige gang i institutionerne, på en helt anden måde end os andre, hvor hun så kan koble det her, vi kommer med, som er en halv times hyggelig underholdning og historiefortælling, og I får en gave, så kobler hun det til

institutionen og til forældrene. Det har vi jo ikke på samme måde mulighed for at gå med ind bagefter. Vi kan jo godt sige til børnene, at "Nu har I hørt den her historie, nu kan I gå hjem og fortælle jeres mor og far den. Eller de kan læse den for jer", men vi mister dem i samme øjeblik, de så er ude af øje. Der kan hun både samle op og have koblingen med. Det, synes jeg, er en stor fordel. [...] Jeg tænker også, når [sprogvejlederens navn, red.] er med, så synes jeg også, at vi er med til at vise forældrene, at der er en sammenhæng mellem sproget og læsning. Fordi det kan godt være, man siger det, men hvis man ikke taler forfærdelig godt dansk, så kan det godt nogle gange være bedre at anskueliggøre det.

Det fremgår af interview, at tosprogsvejlederen har en mere dybdegående viden om sprogets udvikling, nogle gange også en viden om familierne, og at bogstartmedarbejderen kan vise familierne, hvordan man læser med børnene i praksis, formidle læselyst og rådgive om velegnet materiale. Derudover kan sprogvejlederen "samle op" på dialogen og etablere kobling til det sprogstimulerende arbejde i øvrigt. Det er, ifølge tosprogsvejlederen, nødvendigt med opfølgning på bogstartmedarbejderens besøg og bogpakke, hvis familierne skal opnå et udbytte:

To hjemmebesøg, de når ikke at gøre forskellen. Det når ikke at forankre sig i familierne. Der skal også være nogle andre, der snakker om det. Altså, jeg tager jo også, når jeg så er hjemme på hjemmebesøg ved en søskende eller et eller andet, så tager jeg jo også de der bogkufferter med. Og så siger de, "Nej, har du også fået den?" og "Kan du finde den?" og snakker med forældrene. Så jeg tror virkelig på, at det er vigtigt at samarbejde, og det er vigtigt, det sker mere end de to gange, biblioteket kan gå ud.

Ifølge tosprogsvejlederen er det nødvendigt med vedblivende dialog om bøger og læsning, for at det forankres i familierne.

På et andet bibliotek kommer sprogpædagogen hver 14. dag og står til rådighed for forældre og dagplejere, der ønsker råd og vejledning om sprogstimulering og børn. Rådgivningen er her løstrevet fra myndighedsansvar og handleplaner, og det fremgår af interview, at sprogpædagogen bruger bibliotekets rammer til en anden uformel dialog og rådgivning til familier, der tager udgangspunkt i familiernes egne formulerede behov, med meget direkte adgang til velegnet materiale og biblioteksfaglig rådgivning efter behov. Ved at bruge bibliotekets rum bidrager sprogpædagogen til at gøre bibliotekets tilbud tilgængelige, og sprogpædagogen kan give konkret vejledning i sprogstimulerende læsning, eventuelt ved hjælp af Bogstartmateriale.

Det fremgår også af både interview, workshop og dialogseminar, at nogle bogstartmedarbejdere har et tæt samarbejde med sundhedsplejerskerne, mens andre ikke har meget kontakt. I de byer, hvor der er samarbejde med sundhedsplejerskerne, har flere brugt dem indledningsvist til råd og vejledning om hjemmebesøg. Derudover bruger bogstartmedarbejderne også sundhedsplejerskerne, når deres erfaringer i hjemmet giver anledning til bekymring. For det meste er dialogen uformel, og både sundhedsplejersker og bogstartmedarbejdere kan bruge dialogen i det videre arbejde.

Flere steder er samarbejdet med sundhedsplejerskerne blevet en integreret del af bibliotekets drift. Nogle steder afholder sundhedsplejersken mødregruppe-møder på biblioteket eller kommer hver 14. dag på biblioteket og afholder "åben konsultation", hvor mødre kan komme og få målt og vejret deres børn, og evt. snakke om bekymringspunkter med sundhedsplejersken. Andre steder inviteres bibliotekerne med ud til sundhedsplejerskernes mødregrupper

for at fortælle om Bogstart, og sundhedsplejerskerne inviteres med ind til arrangementer på biblioteket, der kan handle om hygiejne, lus, sprog, fortælling, forældreskab mm. Bogstart-materialer og dialog om Bogstarts hjemmebesøg og bibliotekets tilbud er en del heraf. Derved udvides bibliotekets rum, og der kan bygges bro til familier, der ikke plejer at bruge biblioteket.

Der er også biblioteker, der samarbejder med civilsamfundsbaseede højt-læsningsgrupper, venskabsfamilier, der besøger flygtningefamilier, klubber for forskellige grupper af borgere af anden etnisk oprindelse end dansk og boligsociale helhedsplaner m.fl. Samtlige samarbejder opleves at etablere sammenhænge mellem Bogstart, bibliotekets øvrige tilbud og de tilbud og aktiviteter, der udfoldes hos samarbejdspartnere.

Det er uvist, hvorvidt de etablerede sammenhænge i indsatserne øger effekten af Bogstart og de øvrige indsatser. Det fremgår dog af interview, at både bogstartmedarbejdere og samarbejdspartnere oplever, at den samlede handlingskapacitet øges, og at der kan etableres tilbud til borgerne, som enkeltaktører ikke kunne have arrangeret alene. I Vejle har man eksempelvis arrangeret "Eventyrlig leg med sprog" i et samarbejde mellem sundhedsplejersker, sprogvejledere, bibliotek, boligsocial helhedsplan m.fl.¹⁹ Tosprogsvejlederen fortæller om betydningen af samarbejdet for familierne:

Organisatorisk, så tænker jeg, at det er rigtig, rigtig vigtigt, at når man har sådan nogle ting, at vi husker at samarbejde, fremfor at vi går og gør noget i små enheder, og der ikke er en rød tråd, og forældrene ikke kan se den røde tråd. Og der tror jeg, det er rigtig vigtigt, at vi når – og det er ikke kun med biblioteket, det kan også være med andre instanser – det er vigtigt, at vi samarbejder, fordi når vi trækker efter samme vogn, og ikke efter ti små vogne, så bliver vi mere en integreret del, også af familierne, og de bliver mere trygge ved os, og de får også en større viden omkring det.

Sammenhænge i indsatser gør familierne mere trygge, og indsatserne bliver en mere integreret del af familierne. Tosprogsvejlederen giver også udtryk for en vurdering af, at sammenhængene øger borgernes udbytte.

Der er også grund til at forvente, at aktørernes indsatser bliver mere virkningsfulde af samarbejdet. Forskning i inter-organisatoriske netværk viser, at et netværkssamarbejde om fælles udfordringer kan fungere som løftestang for de enkelte parter performance og målopfyldelse (Gustafsson, 2009; Sørensen & Torfing, 2011). Derudover fremgår det af interview, at familiernes brug af forskellige former for tilbud øges, når der er en umiddelbar meningsfuld sammenhæng. Det øger borgernes tilgængelighed til tilbud. Indeværende evaluering rummer ikke interview med familierne selv, og det er derfor ikke muligt at sige noget om, hvordan familierne oplever det, og om det rent faktisk øger deres udbytte og oplevelse af tilgængelighed.

3.1.1.1 Opsummering

De etablerede organisatoriske sammenhænge omkring førskoleindsatser med fokus på læsning erfares at være kendetegnet ved følgende forhold:

- I forbindelse med treårskufferterne sættes bibliotekets faglighed i spil i børnehavner på forskellige måder: Biblioteket laver oplæsning, sang og teater, og sprogpædagoger bruger materialet i deres arbejde med børn med sproglige forsinkelser, hvorved de etablerer

¹⁹ "Eventyrlig leg med sprog" i Vejle var et arrangement med fokus på sprog fra forskellige vinkler. Arrangementet bestod af forskellige boder, lege, rådgivning etc. i boligområdet, som beboerne kunne deltage i.

sammenhænge mellem hjemmelæringsmiljøet, biblioteket og børnehavens læringsmiljø. Andre steder afleveres treårskufferterne til en medarbejder.

- Sprogpædagog tilbyder rådgivning på biblioteket med udgangspunkt i familiernes egne udtrykte behov, og bidrager samtidig til at gøre bibliotekets tilbud tilgængelige ved at være til stede på biblioteket og koble til bibliotekets tilbud og faglige kompetencer.
- Tosprogsvejleder og bogstartmedarbejder går på hjemmebesøg sammen og etablerer fælles praksis om dialog med familierne, der gør brug af begge parter viden og netværk, og øger deres fælles handlingskapacitet og læring. Derudover fortroliggøres de kommunale sprogindsatser i det private hjem, og tosprogsvejlederen kan fortsætte dialogen med familierne.
- Nogle biblioteker giver også bogpakkerne til dagplejerne, der kan læse de samme bøger for børnene, som de har derhjemme, og dermed øge børnenes fortrolighed med materialet og støtte op om deres læring.
- Nogle biblioteker har et tæt samarbejde med sundhedsplejerskerne, andre har ingen. Nogle steder integrerer bibliotek og sundhedsplejersker deres praksis, og etablerer sammenhænge og øget tilgængelighed til tilbud. Sundhedsplejersker og bogstartmedarbejdere lærer også af hinandens forskellige vidensformer, og bogstartmedarbejdere bruger sundhedsplejerskerne til sparring om konkrete borgere, og selve dét at gå på hjemmebesøg.
- Samarbejderne opleves at øge den samlede handlingskapacitet, og både bogstartmedarbejdere og samarbejdspartnere oplever, at det også skaber større udbytte hos borgerne, og øger tilgængeligheden til tilbud.

3.1.2 Tværfaglighed i samarbejdet

Det fremgår af interview, at både bogstartmedarbejdere og samarbejdspartnere oplever en gensidig afhængighed af hinandens kompetencer og ressourcer. En boligsocial medarbejder udtrykker udbyttet i samarbejderne på denne måde:

Det handler om, at man får nogle af alle de der kompetencer i spil, som er forskellige. Fra det pædagogiske miljø eller fra biblioteket, eller fra whatever ikke også. Altså så man virkelig får [...] Ja, og styrket det. Det hele bliver sgu kun bedre af det! [...] For der er nogle ting, som biblioteket virkelig kan, hvor vi andre slet ikke når at tænke i det på samme måde. Og sådan skal det jo selvfølgelig være. [...] Altså det er det her med at have fokus på bogen og have fokus på stimulering af forskellige ting via ord og teater, som vi andre i vores hverdag slet ikke har det samme fokus på. Vi ved, det er vigtigt, men fordi det ikke er der, vi er med vores uddannelsesbaggrund, eller det som ligesom står i vores plan, så er det ikke der, vi sådan lige primært tænker, og det er derfor, det er så skide rart, når der så ligesom kommer den der ind, "jamen, hey", fordi tilsammen, der er det ligesom med til at løfte tingene yderligere en tak. Og det er knald godt, det er det altså.

Bibliotekets kompetencer og bidrag opleves som væsentlige i den boligsociale helhedsplan, fordi de ikke selv har en opmærksomhed på eller viden omkring bøger, sprog, teater og kultur.

En børnehaveleder udtrykker den gensidige afhængighed i forhold til at få ting til at fungere som et spørgsmål om volumen og kapacitet:

Nogle gange kan det også kun lade sig gøre, hvis der er nogen, der samler det. For det kunne ikke have ladet sig gøre ude hos mig eller en af de andre institutioner, men hvis man samler det et sted, så har det pludselig en volumen, så det kan lade sig gøre, og det er jo det, der indimellem også kan få det til at "funke". Men når der kommer en specifik invitation eller forespørgsel omkring nogle ting, så kan jeg godt samle fem-seks-syv-otte unger, som lige passer til. Og hvis andre så også gør det, så bliver det lige pludselig den der volumen.

Etablering af samarbejde er både et spørgsmål om kapacitet og om nødvendigheden af forskellige kompetencer, der "styrker".

Det fremgår også af interview, at samarbejderne om Bogstart i nogle tilfælde også udvikler en egentlig "fælles kompetence". Man kan tale om opbygning af en "fælles kompetence", når to fagprofessioner, som eksempelvis en børnebibliotekar og en tosprogsvejleder, integrerer hinandens vidensformer i en fælles praksis (Lauvås & Lauvås, 2013). Bogstartmedarbejderen udtrykker at øge sin viden om sprogstimulering i samarbejdet med tosprogsvejlederen, og tosprogsvejlederen får bedre materialekendskab og indsigt i fortællingernes kvalitet og børnenes kulturelle betydning. Bogstartmedarbejderen fortæller:

[Tosprogsvejlederen, red.] sidder og taler om sproget, det ved hun jo meget mere om, end jeg gør, kan jeg roligt sige. Hun er jo uddannet til at vide noget om sproget, og hvordan lydene ligger i munden på det og det stadium af udviklingen, og det ved vi jo ikke. Det kan vi jo så vise i nogle bøger. Så vi kan sidde og pege og læse højt og vise, hvordan man gør.

Når tosprogsvejleder og bogstartmedarbejder går på hjemmebesøg sammen, supplerer de hinanden og lærer af hinanden, hvorved der opstår et fælles rum af "fælles kompetence". Det udtrykkes dog i interview, at tosprogsvejlederen har en mere veldefineret handleplan som sit arbejdsgrundlag, og at samarbejdet derfor stiller krav om gensidig respekt, tillid og åbenhed over for at lære af og give rum til hinanden. Tosprogsvejlederen skal spotte sprogsværligheder og, fortæller bogstartmedarbejderne, kommer ind ad døren hos familierne på en anden måde. Det fremgår af interview, at bogstartmedarbejderne skal være klare på deres egne værdigrundlag og metoder, så de kan integreres i samarbejdet og "fælles kompetencer". På spørgsmålet om, hvorfor det giver mening for tosprogsvejlederen at tage med bogstartmedarbejderen på hjemmebesøg, svarer hun:

Jamen, det gør det selvfølgelig, fordi det såmænd fagligt er anderledes. Altså, at jeg har en helt anden tilgang, end bibliotekarerne har. Så nogle gange har vi da haft nogle snakke om, hvad der er vigtigt for mig, og hvad der er vigtigt for dem.

Samarbejdet giver mening for tosprogsvejlederen, fordi det har forskellige faglige tilgange til den samme problemstilling. Derfor har tosprogsvejlederen og bogstartmedarbejderen været nødt til at afstemme, hvad der var vigtigt for dem hver især for at være sikre på, at de begge kunne være repræsenteret i samarbejdet.

Som beskrevet i Indledningen, er der mange aktører i lokalområderne, der arbejder med de samme familier og de samme problemstillinger som bogstartmedarbejderne. Bogstart udfoldes samtidig med mange andre indsatser, der kan have betydning for førskolebørns kulturelle og sproglige udvikling, som rummer andre værdigrundlag, metoder, vidensformer og ressourcer, og Bogstart opleves at udfoldes mere effektivt i forskellige former for sammenhænge med nogle af disse andre indsatser. Det er erfaringen i Bogstart, at opgaveløsning i forbindelse med komplekse og sammensatte udfordringer ikke kan varetages af en enkelt organisation eller faglighed alene.

Det fremgår også af interview med bogstartmedarbejdere, at samarbejderne omkring Bogstart og afledte aktiviteter er kendetegnet ved at være uformelle og netværksbaserede. Det gælder også i forhold til børnehaverne, hvor der i Bogstart har været krav om udarbejdelse af skriftlige samarbejdsaftaler. Der er, som tidligere beskrevet, store lokale forskelle på, hvordan samarbejdet med børnehaverne udfolder sig. Relationerne til børnehaverne og andre samarbejdspartnere er personafhængige og båret af velvilje og interesse. Hverken biblioteker eller børnehaver i de seks casekommuner tillægger de skriftlige samarbejdsaftaler med børnehaverne praktisk betydning. Nogle er ikke engang bevidste om, at de findes.

3.1.2.1 Opsummering

Tværfagligheden i samarbejdet omkring Bogstart opleves at være karakteriseret af følgende forhold:

- Både bogstartmedarbejdere og samarbejdspartnere udtrykker en gensidig afhængighed i forhold til at have kapacitet nok til at etablere tilbud og arrangementer og i forhold til at have brug for hinandens forskellige kompetencer i den daglige praksis.
- Bogstartmedarbejdere og tosprogsvejleder, der går på hjemmebesøg sammen, etablerer en fælles praksis og fortæller om, at de udvikler en ny "fælles kompetence". Det er nødvendigt med dialog og respekt om forskellige tilgange for at få det til at fungere i praksis.
- Komplekse problemer, som sproglige udfordringer hos socialt udsatte førskolebørn, kan angribes fra forskellige vinkler. Bogstart opleves at fungere mere effektivt i sammenhæng med andre aktører, der har andre bidrag i forhold til førskolebørn, sprog og læsning.
- Når man samarbejder, er det vigtigt at være klar på sit eget værdigrundlag og metoder og integrere det i samarbejdet.
- Bogstarts tværfaglige samarbejder er baseret på netværk og relationer. De er personafhængige og båret af velvilje og interesse.

3.1.3 Karakteristik af succesfulde samarbejder med lokale aktører

Når bogstartmedarbejderne indgår i netværksbaserede samarbejder, sker det ud fra en forventning om, at samarbejdspartnere kan bidrage afgørende til at understøtte børnefamiliernes læsning med små børn. Flere beskriver også, at de opnår læring i samarbejdet: både læring om familiernes liv og behov, tilgange til samarbejde og ideer til relevante tilbud til familierne. Formålet med at arbejde i netværk beskrives ofte i netværkslitteraturen som en forventning om, at netværksorganiseringer kan styrke fleksibilitet og læring inden for de enkelte organisationer, samt give kvalitetsforbedringer og produktivitetsstigninger i arbejdet (Gustafsson, 2009). Derudover fremgår det af interview, at samarbejde i netværk skaber optimale muligheder for at tage udgangspunkt i brugermedvirken og borgernes aktive bidrag frem for i egen professionsforståelse. Når man arbejder på kanten af fagfunktioner, arbejds-gange og organisationsstrukturer opstår mulighed for udvikling, læring og innovation, og det kan være nemmere fleksibelt at tilpasse sig en konkret kontekst, i dette tilfælde nogle konkrete familier. Tosprogsvejlederen tager med ud på hjemmebesøg fordi det giver faglig mening i forhold til familiernes deltagelse, selvom det ikke er en del af hendes generelle daglige arbejdsbeskrivelse. Tosprogsvejlederen fortæller:

Og man kan sige, det er jo en opgave, jeg har, fordi jeg har haft lyst til at løse den, og fået lov til at løse den også, men det er ikke blevet sådan en integreret del af, at det er en af mine arbejdsområder, vel.

Tosprogsvejlederens samarbejde om Bogstart er opstået ud af den konkrete kontekst på baggrund af faglig vilje, gode samarbejdsrelationer og erfaringer med familierne. Det fremgår

af interview, at det styrker både bogstartmedarbejdernes og tosprogsvejlederens opgaveløsning på de steder, hvor der er overlap i formål og funktion. Det vides dog ikke, hvordan borgerne oplever udbytte af besøgene, eller hvordan besøgene udfolder sig i praksis. Men både bogstartmedarbejder og tosprogsvejleder udtrykker en erfaring om, at samarbejdet styrker deres muligheder for at kunne imødekomme familiernes ønsker og behov og skabe læring på familiernes præmisser, som de kan bruge i det videre arbejde.

Det fremgår også af interview, at samarbejder ud af bibliotekets egen organisation kræver noget andet end samarbejde ind i egen organisation. De etablerer horisontale frem for hierarkiske forhandlingsrum, og rummer en anden styringslogik end samarbejder om opgaver i enkeltorganisationer, der typisk er baseret på fagfunktioner og konkrete opgaver. Det er tydeligt, som det også fremgår i litteraturen om netværksbaserede samarbejder, at netværksarbejde er baseret på forhandling mellem gensidigt afhængige aktører fremfor at være funderet i ordre- og regelstyring, fagfunktioner, organisatoriske opdelinger eller konkurrence.

På den baggrund er det kendetegnende for netværksbaserede samarbejder ud af egen organisation, at de kræver et bevidst fokus på opbygning af fælles mening, forhandlingsvillighed og investering af tid og tillid. Det altoverskyggende nøgleord i netværkslitteraturen er *tillid*. Man konstaterer, at tillid mellem parterne er et helt afgørende integrerende element i interorganisatoriske netværk (Sørensen & Torfing, 2005). Det bekræftes af både bogstartmedarbejdere og samarbejdspartnere. En bibliotekar, som ikke selv er bogstartmedarbejder, fortæller om samarbejder ud af biblioteket:

Det er meget, meget vigtigt med gode personlige relationer i det arbejde. Det kan ikke lade sig gøre ellers.

Gode relationer er afgørende for at arbejde i netværk og kan være kendetegnet ved forskellige grader af integreret praksis. Der kan skelnes mellem følgende niveauer:

Kendskab til hinanden	Informere om hinanden – udveksle viden
Respekt for hinanden	Koordinere tilbud og aktiviteter – skabe synergi
Tillid til hinanden	Fælles handling og fælles praksis – løse fælles problemer

Kendskab er, når man har kendskab til hinandens eksistens og kan henvise til hinandens tilbud og udveksle viden. Respekt kommer af indsigt i hinandens arbejdsområde og faglighed, hvorved man kan koordinere tilbud og skabe synergieffekter. Tillid opstår, når man begynder at stole så meget på hinanden, at man ikke behøver at vogte nidkært over eget domæne og egne ressourcer. At man tør erkende egen svaghed eller ufuldkommenhed for at sikre en fælles indsats. Tillid er også lig med risikovillighed – at tro på, at den anden part vil løse opgaven godt. Når der er tillid, kan man samarbejde om en fælles praksis og løse fælles problemer (Sørensen & Torfing, 2005; Buch & Holm-Petersen, 2014).

I Bogstart forekommer alle tre former for netværkssamarbejde. De færreste består dog af egentlig fælles handling og fælles praksis som i tilfældet med bogstartmedarbejderen og tosprogsvejlederen. Det fremgår af interview, at de fleste samarbejder omkring Bogstart består af koordinering af aktiviteter, der skaber sammenhænge og synergi. Jo mere samarbejdsrelationerne tager form af tillid, jo mere tidskrævende og integrerende er de, og jo mere bidrager de med øget handlingskapacitet og fælles læring og eventuel opbygning af "fælles kompetence" (Lauvås & Lauvås, 2013). Det er ikke muligt at sige noget om, hvorvidt de skaber reel produktivitetsstigning eller kvalitetsforbedringer, men det fremgår af inter-

view, at de øger gennemslagskraften, handlingskapaciteten og udbredelsen af Bogstarts budskaber. Derudover vurderer interviewpersonerne, at de indebærer et større udbytte hos familierne.

Uanset samarbejdsform – eller graden af tillid og integration – stiller de netværksbaserede samarbejder ud af egen organisation krav om udøvelse af netværksledelse i lokalområdet. Medarbejdere skal balancere mellem en fagfaglig hierarkisk kultur i egen organisation og et tværfagligt horisontalt forhandlingsrum ud af egen organisation.²⁰

Det fremgår i den forbindelse af både interview, workshop og dialogseminar, at samarbejderne omkring Bogstart er sårbare, fordi de er afhængige af enkeltpersoners vilje. De er afhængige af, hvorvidt bogstartmedarbejdere og samarbejdspartnere har mulighed for og vilje til at prioritere tiden til opbygning af relationer og tillid. Der er ligeså mange biblioteker, som ikke samarbejder med sundhedsplejersker og sprogpædagoger, som der er biblioteker, der samarbejder. Der er også ligeså mange biblioteker, der har gode integrerede samarbejder med børnehaverne, som der er biblioteker, der blot afleverer treårskufferterne til en medarbejder. De største udfordringer for bogstartmedarbejderne i forhold til etablering af samarbejder består således i, at samarbejderne ikke er indlejret i prioriterede organisatoriske rammer²¹, men derimod er båret af enkeltpersoners interesse og gode relationer. Det er langt fra alle, der kan se værdien af at samarbejde. Eksempelvis har et bibliotek igennem flere år forgæves forsøgt at etablere et samarbejde med den boligsociale helhedsplan. Ifølge bogstartmedarbejderen har helhedsplanen et stramt fokus på egen handleplan. Biblioteket fortæller om den boligsociale helhedsplan:

Så den sidste periode, der har det været meget sådan noget med kriminalitetsforebyggelse, og sådan ved ungdomsgruppen og holde øje med dem og gøre noget for dem, så. Der har det været lidt svært, fordi så har de [den boligsociale helhedsplan, red.], været meget lukkede om, at det er det, der skulle foregå.

Handleplanerne i den boligsociale helhedsplan er fokuseret på kriminalitetsforebyggelse blandt unge og forstår denne som nogle klart definerede metoder og indsatser i forhold til netop unge. De opleves ikke som åbne over for at samarbejde om forebyggelse af kriminalitet ved hjælp af sprogstimulering og læselyst, om end netop bedre sprogkundskaber muligvis kan bidrage til at forebygge sociale problemer i de unge år.

Når samarbejderne fungerer, kræver det, ifølge en sundhedsplejerske, en åbenhed i forhold til at kunne se verden fra andre parters vinkel, se ud over sin egen agenda, og ikke blot se samarbejdspartnere som et instrument for egen agenda. Sundhedsplejersken fortæller:

Jamen, når man arbejder sammen med andre, så skal man jo huske at se tingene fra begge perspektiver og anerkende den andens perspektiv, ikke også. Det kan ikke hjælpe, at man kommer og siger, "Nu skal vi det og det og det og det, og det kunne være fint, hvis I kunne gøre sådan og sådan", fordi det er ikke det, vi har brug for, vel. Det skal være, "Vi har en tanke om at gå i gang med det her, og vi har sådan tænkt på, hvad I laver inden for det felt, og kunne vi supplere hinanden? Og kunne vi hjælpe hinanden? [...] Det her med at se på ressourcer i stedet for på

²⁰ Netværksledelse er bl.a. kendetegnet ved: Big picture thinking (udvikle fælles mening), ledelse af forhandlingsprocesser, evne til at håndtere uforudsete problemer, langsigtet strategisk tænkning, stærke sociale kompetencer, forhandling af magt og roller.

²¹ En prioriteret organisatorisk ramme om deltagelsesformer i og omkring netværksbaserede samarbejder refererer både til netværkets formelle indhold, dets deltagere, struktur og formål. En struktureret ramme omkring et lokalområde er ikke et fuldstændigt rationelt valg, der kan optimeres, hvis man ønsker det, men derimod en kontekstafhængig ramme omkring deltagelsesformer (inkl. normer, roller og interaktioner) og formål hermed. En struktureret prioriteret ramme kan bestå af mødefora, bevidst netværksfacilitering, konkrete projekter eller initiativer, som giver form og retning til interaktionsformer og kollektiv handling.

problemer, [...], Tilgangen er rigtig, rigtig vigtig, og den skulle måske også ligge lidt i hele det der koncept. At der skal ligge et eller andet basisundervisning eller et eller andet omkring det. [...] Og det går jo rigtig meget op for en, når man sidder i de der fora, fordi vi synes jo alle sammen, vores eget arbejdsområde er det allervigtigste i verden, ikke også. Så det der med at få øjnene op for, hvad er det, de andre går og gør, og det er nok ligeså vigtigt, i virkeligheden, som mit, og hvordan kan vi få det til at spille sammen, fordi så bliver det jo den der 2+2=5 i stedet for 4, hvad hedder det, den der effekt der – synergieffekten.

Sundhedsplejersken vurderer, at der er brug for noget "basisundervisning" i at samarbejde omkring Bogstart i forhold til, hvordan man indgår i samarbejder som ligeværdige partnere. Flere bogstartmedarbejdere fortæller også, at samarbejderne ofte er sårbare, fordi mange ikke tager sig tid til at sætte sig ind i, hvordan andre aktører ser og oplever verden anderledes. Flere fortæller om dårlige oplevelser med potentielle samarbejdspartnere, der enten ikke har tid til at prioritere dialog og opbygning af kendskab og tillid, eller tilgår samarbejdet på en måde, der kan skabe konflikt.

Det er almindeligt kendt, at samarbejder i netværk kan være vanskelige. De steder, hvor der er overlap i arbejdsfunktion og formål, men forskelle i tilgange og problemforståelse, kan være kilde til konflikter, når de ikke er præget af tillid og forhandlingsvillighed. I litteraturen om netværk og tværfaglighed fremgår det, at:

Interorganisatoriske netværks komplekse og sammenhængende karakter indebærer uundgåeligt overlappende arbejdsdeling, uklare ansvarsforhold, gensidig afhængighed, modstridende beslutninger og uløste opgaver" (Seeman, 1999 in Lauvås & Lauvås, 2013)

Selvsamme uklarhed og overlap kan også være kilde til kreativ, kontekstfleksibel samarbejde og problemløsning, når det er præget af tillid.

Flere bogstartmedarbejdere og samarbejdspartnere beskriver, at samarbejderne har svære kår i og med, at de fungerer på baggrund af de enkelte personers vilje og interesse, frem for som en del af deres jobbeskrivelse. En bogstartmedarbejder fortæller, at de som bogstartmedarbejdere og samarbejdspartnere skal være insisterende, "anarkistiske" og arbejde "nede fra og op" for at få samarbejder til at fungere. De skal være lidt trodsige i forhold til almindelige organisationsstrukturer, handleplaner og agendaer. Tosprogsvejlederen i samarbejdet efterlyser i den forbindelse en klarere prioriteret ramme omkring de tværfaglige samarbejder:

At når man nu, for lige netop det her projekt, det er jo meget sprogtilegnelse, så tænker jeg, det er fint, det ligger på biblioteket, så tænker jeg godt, der kunne have været flere tværfaglige ind, og så sige, "Okay, det her det er en opgave, man gør sammen". Plus man burde også samarbejde med vuggestuerne plus forankre det mere i forpligtende samarbejde. Ja, det, tror jeg, er rigtig godt. Og det er ikke fordi, jeg ikke har måtte det, kunne man sige, men jeg har simpelthen ikke haft tid til det.

Tosprogsvejlederen efterlyser mere forpligtende tværfagligt samarbejde og muligheden for at prioritere tiden hertil.

Af rapporten fra følgeforskningen i Bogstart (Bleses, 2015) fremgår det, at bogstartmedarbejdere oplever den direkte involvering fra nærmeste leder som værende mindre end i deres øvrige praksis på biblioteket. Cirka 39 % (vs 55 % generelt) af bogstartmedarbejderne vurderede, at den nærmeste leder sparrede med dem om Bogstart, og kun 17 % (vs 55 %

generelt) vurderede, at lederen diskuterede nye ideer med dem selv og kolleger. Kun 20 % vurderede, at deres nærmeste leder engagerer sig i sprogudvikling og læsning i hverdagen. Manglende ledelsesinvolvering er i litteraturen om inter-organisatoriske netværk en af flere afgørende kilder til, at netværkene ofte ikke opfylder forventningerne. Det fremgår, at følgende elementer kan være årsager til, at inter-organisatoriske netværk ikke opfylder forventningerne.

1. De inter-organisatoriske processer mangler ledelsesinvolvering. Der investeres ikke tilstrækkeligt i netværkene, og der mangler ledelsesopbakning og ledelsesinvolvering.
2. Netværkslederne er placeret i et krydspres mellem mål i egen organisation, netværkets handlingsmiljø og netværkets øvrige magtpositioner.
3. Netværkene mangler klare formulerede formål og fælles mening mellem parterne.
4. Strukturer og monitoreringer i øvrigt skaber ikke incitamenter til samarbejder på tværs. De fleste målsætninger går på mål i egen organisation.
5. Modsætningen mellem umiddelbart tilgængelige løsninger og opbygning af langvarige samarbejdsrelationer.
6. Risiko for "organisatorisk egoisme": At hver enkelt organisation er mere optaget af at tydeliggøre egne bidrag og gennemføre egen agenda end af at maksimere fælles resultater.
7. Stærke autonome fagkulturer.
8. Manglende organisatorisk ramme – netværkene er drevet af ildsjæle.

Uden en organisatorisk ramme og en bevidst ledelsesmæssig prioritering i den enkelte organisation er der risiko for, at man ikke får foretaget de justeringer i organisering og styring – måske oven i købet indeholdende "basisundervisning" - som gør samarbejderne langtidsholdbare. At arbejde aktivt med netværksbaserede samarbejdsprocesser ud af egen organisation kræver ligeså stor forhandlingsvillighed som at arbejde med samarbejdsprocesser med borgerne på borgerniveau (Bogstarts hjemmebesøg). Derudover er det væsentligt, at der er fokus på fælles opbygning af fælles formål, der tager udgangspunkt i outcome for de konkrete familier/borgere frem for i forskellige professionsforståelser, og det er vigtigt at være bevidst om, hvori fællesmængden består, jævnfør tosprogsvejlederen og bogstartmedarbejdernes dialog om, hvad de hver især bringer ind i samarbejdet.

Derudover kan en organisatorisk ramme ifølge både interview og netværkslitteraturen bestå af:

- Et stærkt politisk mandat til at etablere et fleksibelt styringsrum
- Aktiv ledelsesinvolvering
- En infrastruktur for dialog og videndeling – fx gennem faste mødefora
- Ressourcer til facilitering og mediering, der sikrer bredt ejerskab
- Vilje til at forhandle beslutninger, der går videre end den mindste fællesnævner og undlader at skubbe omkostningerne og arbejde over på andre
- Fokus på outcome for borgerne frem for faglige standarder og output
- Fokus på facilitering af organisatorisk læring og fælles formål på tværs af aktører
- Forhandlingsvillighed og håndtering af usikkerhed og gråzoner som en kilde til læring og samarbejde
- En høj grad af fleksibilitet, tillid og medarbejderindflydelse.

Overordnet fremgår det således af interview, at de netværksbaserede samarbejder omkring Bogstart øger programmets handlingskapacitet og gennemslagskraft. Men det fremgår også,

at de er forbundet med mange vanskeligheder, der er koncentreret omkring både strukturelle rammer og prioriteringer, og tilgange til eller forståelser af at samarbejde ud af egen organisation.

3.1.3.1 Opsummering

Samarbejderne omkring Bogstart erfares at være karakteriseret ved:

- Netværkssamarbejder er horisontale forhandlingsrum, der kan bidrage med kvalitetsforbedringer og produktivitetsstigninger, men gråzoner og overlap og uheldige tilgange kan også være kilde til konflikter.
- Netværkssamarbejder skaber optimale muligheder for at tage udgangspunkt i brugermedvirken frem for egen professionsforståelse.
- Tillid er det integrerende element i netværk: Samarbejdet kan tage form af forskellige grader af integreret praksis: at henvise til hinanden, at koordinere tilbud og aktiviteter eller at udføre fælles handling og fælles praksis. I Bogstart findes forskellige grader af samarbejde.
- Det er ikke muligt at sige, hvorvidt samarbejderne omkring Bogstart øger produktiviteten eller skaber kvalitetsforbedring, men det fremgår af interview, at det øger Bogstarts gennemslagskraft, udbredelse og handlingskapacitet, og skaber organisatorisk læring. Derudover opleves det at øge familiernes tilgængelighed til tilbud.
- Samarbejder omkring Bogstart er personafhængige og sårbare: Nogle nøgleaktører er for optaget af at prioritere egen agenda og handleplan og indgår ikke i samarbejder med Bogstart.
- At samarbejde i netværk kræver, at man kan se verden fra andre aktørers vinkel og ikke alene se andre som et instrument for egen agenda. Det kan være svært.
- Bogstartmedarbejdere oplever, at de skal være lidt "anarkistiske" og arbejde "nedefra og op" for at få samarbejderne til at fungere. Flere efterlyser ledelsesopbakning og involvering i prioritering af samarbejder, og en stærkere strukturel ramme.
- Det er almindelig kendt, at inter-organisatoriske netværk er vanskelige at arbejde i.
- Der mangler en organisatorisk ramme med en fleksibel styringslogik omkring samarbejderne i Bogstart, for at de kan blive bæredygtige og langtidsholdbare. Der er flere elementer, der kan være afgørende for, at det kan fungere.

3.1.4 Organisatoriske samarbejder uden borgerkontakt

I Bogstart er der også afledte samarbejder, der ikke direkte vedrører kontakten til borgerne.

På et enkelt bibliotek har man etableret kurser for dagplejere i sprogstimulering, materialekendskab og udvikling af egnede sprogkufferter, der understøtter dagplejernes arbejde med sprogstimulering. Derudover bidrager biblioteket med inputs til læring om sprog og velegnede materialer til uddannelsesforløb for pædagoger og pædagogiske assistenter.

Et andet bibliotek har bidraget til udvikling af en læsebog for mindre børn "Find fidusen med læsefidusen", der udbredes på kommunens skoler og storbørnsgrupper i børnehaverne. Bibliotekets bidrag er bl.a. funderet i deres viden om velegnede materialer og børns læsevaner og behov. Bog og Idé, Dansk lærerforening, læsevejleder og talepædagog har bidraget til udviklingen.

På workshop og dialogseminar fremgik det endvidere, at et andet bibliotek arbejder strategisk med at undersøge, hvordan man kan bruge erfaringerne fra Bogstart i kommunens

børne- og ungeforvaltning, der også arbejder med opsøgende arbejde. Man ønsker at få et fælles strategisk fokus på samarbejder og førskoleindsatser med fokus på sprog, og man ønsker, at biblioteket bliver en aktiv bidragsyder i sådanne indsatser. Set i lyset af bogstart-medarbejdernes vanskeligheder med etablering af bæredygtige samarbejdsrelationer fremstår det som en nødvendig vej at gå i forhold til at etablere opbakning til, og organisatoriske rammer for, fremtidige samarbejder omkring forebyggende indsatser med fokus på læsning og udvikling af sprog hos førskolebørn. Flere giver på dialogseminaret udtryk for, at der mangler en strategisk ramme for tværgående samarbejder, der etablerer mulighed for, at tiden, ressourcerne og kompetencer hertil prioriteres. Både internt i kommunen og ud af kommunen.

Det fremgår således af interview, workshop og dialogseminar, at samarbejdet om Bogstart – og læringen herfra – rækker ud over det konkrete borgerniveau og løftes ind i uddannelsesinstitutioner og strategiske kommunale planer.

3.1.4.1 Opsummering

Organisatoriske samarbejder ud over borgerniveau erfares at være kendetegnet ved:

- Fokus på opbygning af læring og kapacitet hos dagplejere
- Deltagelse i udvikling af bogudgivelse til yngre skolebørn og større børnehavebørn
- Fokus på samarbejde med forvaltninger om strategisk fokus på samarbejde omkring indsatser med fokus på tidlig læsning hos førskolebørn

3.1.5 Opsamling om samarbejde på tværs i lokalområdet

I nedenstående tabel fremgår det i oversigtsform, hvordan de udtrykte erfaringer med at samarbejde på tværs relaterer sig til evalueringens spørgsmål:

Tabel 3.1 Erfaringer med samarbejde på tværs i forhold til evalueringens spørgsmål

	Positivt	Negativt
Hvordan etableres samarbejder med andre aktører i lokalområdet omkring formidling af Bogstart, og hvad karakteriserer vellykkede samarbejder?	<p>Bogstart samarbejder med børnehaverne ved at lave teater, sang og musik i forbindelse med træårskufferterne og nogle sprogpædagoger bruger materialet i arbejdet med børn med sproglige forsinkelser og bygger bro mellem hjemmet, børnehaven og biblioteket.</p> <p>Sprogpædagog tilbyder rådgivning i bibliotekets rum.</p> <p>Nogle samarbejder meget med sundhedsplejersker og udveksler viden og ressourcer og kontakt til borgerne.</p> <p>Et bibliotek tager på hjemmebesøg sammen med tosprogsvejleder og udvikler fælles praksis.</p> <p>Nogle biblioteker etablerer også sammenhænge til civile indsatser.</p> <p>Nogle biblioteker giver også bogpakker til dagplejere og fængsler.</p> <p>Samarbejderne er præget af oplevelser af gensidig afhængighed i forhold til kompetence, kapacitet og volumen, og opleves at øge handlingskapacitet og effektivitet samt borgernes udbytte og tilgængelighed.</p> <p>Netværkssamarbejde kan bidrage med kvalitetsforbedringer og produktivitetsstigninger og muligheder for at tage udgangspunkt i brugermedvirken frem for fagprofessioner, men det vides ikke, hvorvidt det er tilfældet. Dog fremgår det, at det øger Bogstarts gennemslagskraft og handlingskapacitet.</p>	<p>Nogle børnehaver er svære at få kontakt med, og nogle steder afleverer bibliotekerne blot træårskufferterne.</p> <p>Det er personafhængigt og med meget store lokale forskelle, hvordan der samarbejdes med sundhedsplejersker, boligsociale helhedsplaner og tosprogsvejledere/pædagoger.</p> <p>Bogstarts samarbejder er båret af velvilje og interesse "anarkistisk" og "nedefra og op", uden bæredygtige organisatoriske rammer og nogle gange uden ledelsesinvolvering.</p> <p>Inter-organisatoriske netværk er vanskelige at arbejde i generelt af flere årsager.</p> <p>De fleste samarbejder tager form af koordinering, de færreste af fælles praksis.</p> <p>Det kan være svært at se ud over egen agenda, og nogle nøgleaktører samarbejder ikke med Bogstart.</p> <p>Der mangler en fleksibel styringslogik i prioriterede organisatoriske rammer for at gøre samarbejderne langtidsholdbare.</p>
Hvordan oplever bibliotekerne og deres samarbejdspartnere Bogstarts betydning i sammenhæng med andre relevante indsatser?	<p>Bogstarts biblioteksfaglige fundament opleves som et væsentligt bidrag i forhold til førskolebørns læsning på baggrund af både metoder/tilgange og faglighed.</p>	
Hvilke spinoff-effekter, aktiviteter og organisatorisk læring har Bogstart afstedkommet i biblioteket og lokalområdet?	<p>Mange aktiviteter er vokset ud af Bogstart. Herunder samarbejde om bogudgivelser og samarbejde med uddannelsesinstitutioner og forvaltninger.</p> <p>Stærke relationelle kompetencer og organisatorisk læring omkring at imødekomme familierne og arbejde med samarbejde og netværk i lokalområdet.</p>	<p>Det er svært at arbejde i netværk af forskellige årsager.</p> <p>Der mangler et strategisk fokus og en stærkere organisatorisk ramme omkring netværkssamarbejderne, og evt. "basisundervisning" om at tilgå samarbejder ud af egen organisation.</p>

3.2 Best practice eksempler

Evalueringen har til formål at identificere best practice eksempler, der kan anvendes i det fremadrettede arbejde med forbyggende førskoleindsatser. Ingredienserne i et best practice eksempel for opsøgende hjemmebesøg beskrives i afsnit 2 side 20-35 om hjemmebesøgene og inkluderes ikke i dette afsnits beskrivelse. Ingredienserne i et best practice eksempel for samarbejder og etablering af sammenhænge i indsatser er beskrevet i afsnittet om det organisatoriske samarbejde på tværs side 36-51. I dette afsnit opsummeres de konkrete eksempler, som er fremkommet på workshop, dialogseminar og i interview med bogstartmedarbejdere og deres samarbejdspartnere. Eksemplerne kan bruges som inspiration og videre idéudvikling og bygger på data fremkommet i evalueringen.

Konkrete best practice eksempler i samarbejdet omkring Bogstart fordeler sig på følgende emner:

- Etablering af sammenhænge i førskoleindsatser med fokus på sprog ved hjælp af samarbejder med andre aktører i lokalområdet.
- Etablering af spinoff-effekter og sidegevinster i bibliotekets egen organisation.

3.2.1 Etablering af sammenhænge i førskoleindsatser med fokus på sprog ved hjælp af samarbejder med andre aktører i lokalområdet.

- Samarbejder mellem sprogvejledere og bogstartmedarbejdere om hjemmebesøg.
- Biblioteker gennemfører teater, musik og sang i børnehaverne i forbindelse med aflevering af treårskufferterne. Nogle giver også børnehaverne en treårskuffert.
- Sprogpædagoger i børnehaverne bruger treårskufferterne til sprogstimulering af børn med sproglige forsinkelser og bygger bro mellem hjemmelæringsmiljøet, biblioteket og institutionens læringsmiljø.
- Diverse samarbejder om arrangementer, teater, aktiviteter, eventyrlige sprog dage mv. på tværs i lokalområdet, der gør brug af flere aktørers kompetencer, kapacitet og netværk, og derved inviterer ved hjælp af personlig kontakt og/eller geografisk nærhed til familierne, herunder til arrangementer med stor volumen.
- Sundhedsplejersker og sprogpædagoger bruger bibliotekets rum og inviterer biblioteket til at deltage i mødregruppemøder mv.
- Et bibliotek samarbejder med uddannelsesinstitution, der uddanner pædagoger og pædagogiske assistenter. Biblioteket bidrager med viden om sprogstimulering af små børn, herunder relevant materiale.
- Samarbejder med forskellige jobindsatser, vejledningsbutikker, idrætstilbud, kvindecfeer, lektiecafeer og lignende.
- Samarbejder med musikpædagog på biblioteker og udvikling af Lege-teker, der bl.a. indeholder bogbingo med bogstartmateriale.

3.2.2 Etablering af spinoff-effekter og sidegevinster i bibliotekets egen organisation

- Udvikling og brug af sprogkufferter, kulturkufferter og toårskufferter til små og større børn, og til dagplejere og fængsler. Ideer om særlige sprogpakker til familier af anden etnisk oprindelse end dansk. Forældrekafe på biblioteket, hvor bibliotekarere fortæller om børnebøger og sprogstimulering.

- Udvikling af bog "Find fidusen med læsefidusen" til de yngste skolebørn og store børnehavebørn.
- Etablering af sandkassebibliotek, højt-læsningsarrangementer og lignende i boligområderne, helt tæt på familierne. Herunder brug af boligområdernes beboerhuse og samarbejde med grupper af frivillige mm. med tæt kontakt til beboere.
- Diverse foredrag og arrangementer med fokus på emner, som familierne udtrykker interesse i (forældreskab, sprogstimulering, dialog med børn, tidligt forebyggende indsatser, hygiejne etc.)
- Ændringer i bibliotekets åbningstider, så de passer til dagplejernes dagsrytme.
- Udvikling af bibliotekets værtsskab og måde at tage imod borgerne på, når de besøger biblioteket.
- På baggrund af indsigt i familierne udvikles en stærkere social rolle i forhold til unge drenge, der bruger biblioteket til ophold.
- Udviklede kompetencer i borgerinddragelse og brug af personlige kompetencer gør det nemmere at "stille sig op på torvet" og sætte sig selv og biblioteket i spil uden for bibliotekets rum samt møde borgerne personligt.
- Bruge erfaringer med at anvise gode metoder til læsning i andre sammenhænge, fx når skoleklasser besøger biblioteket.
- Flere og tættere samarbejdspartnere og større deltagelse i arrangementer i lokalområdet, hvor der er kontakt med familierne.
- Samarbejdspartnere bruger biblioteket mere.

4 Konklusion og anbefalinger

Bogstarts bidrag til den samlede læse- og sprogindsats for førskolebørn opleves som væsentlig af både bibliotekerne og deres samarbejdspartnere, og bogstartmedarbejderne oplever, at de opnår kontakt med familier, der både er uvante med biblioteket og uvante med læsning med små børn. Biblioteker har primært en kulturel rolle (nogle kalder det en demokratisk rolle) og formidler læselyst, kultur og materialekendskab. Det sprogstimulerende formål med Bogstart formidles gennem en kulturel funktion i form af børnelitteratur fra biblioteket og antager en social form ved hyggeligt samvær mellem børn og forældre. Dét erfarer at være væsentligt for programmets gennemslagskraft: Bibliotek, kultur og bøger er et tilbud "for alle", og Bogstarts organisatoriske ophæng afstigmatiserer derfor i udgangspunktet familieme. Bogstartmedarbejdere forholder sig ikke vurderende til familiernes eventuelle udfordringer, og deres besøg er ikke forbundet med myndighedsansvar. Derved er deres arbejdsramme fleksibel nok til, at de kan tilpasse dialogen til familiernes egne inputs og transformere magtforholdet mellem familierne og bogstartmedarbejderne på en sådan måde, at der etableres unikke og personlige læringsarenaer. Også boggaven og bogstartmedarbejdernes stærke relationelle kompetencer bidrager til at etablere dialog med udsatte børnefamilier, som myndighedspersoner i øvrigt erfarer at have svært ved at nå.

Data fra evalueringen viser imidlertid også, at Bogstarts formål om at styrke læsning med små børn i familier i udsatte boligområder udfoldes på to nødvendige arenaer: I borgernes private hjem via hjemmebesøg og i tæt samarbejde med andre lokale aktører om aktiviteter, indsatser og kontakter i lokalområdet. Samarbejderne med eksterne er væsentlige for Bogstart i kraft af, at de styrker udbredelsen, tilgængeligheden, handlingskapaciteten og – oplever bogstartmedarbejdere og samarbejdspartnere – måske også virkningen af Bogstart. Derudover etablerer samarbejderne meningsfulde sammenhænge mellem tilbud, som erfarer at have betydning for borgernes brug af tilbud, og skabe grobund for udvikling af nye tilbud.

På den baggrund er det evalueringens anbefaling, at der i forhold til bibliotekernes fremadrettede nationale rolle i forebyggende indsatser med fokus på små børns læsning og sproglige udvikling kan fokuseres på at:

- etablere en tydelig strategisk ramme og ledelsesmæssig prioritering i forhold til, hvordan – og hvorfor – bibliotekerne fremadrettet kan udfolde deres rolle i forebyggende indsatser i lokalsamfundene i tæt samspil med andre aktører. Nationalt og kommunalt og på det enkelte bibliotek. Rammen kan være funderet i en kombination af en kulturel rolle og en organisatorisk strukturel rolle som uafhængig spilfordeler, samlingspunkt og koordinator af tilbud. Bibliotekerne kan i kraft af deres "frie og kulturelle rolle" udvikle en lokal infrastruktur og facilitere samarbejder om aktiviteter og tilbud omkring sprog, læsning og kultur, der udgør en organisatorisk ramme i kommunerne
- styrke og videreudvikle bibliotekernes kulturelle rolle og deres fokus på fortællingernes narrative kvalitet i de udsatte boligområdets eksisterende arenaer (foreninger, kulturhuse, boligsociale helhedsplaner mv.) ved at etablere samarbejder med andre lokale aktører om kapacitet, videndeling og kontakter. Ved at samarbejde tæt med eksperter i sprogtilegnelse og sprogstimulering kan der etableres kobling til professionel sprogstimulering
- styrke og udbrede bibliotekernes relationelle forhandlingskompetencer i kombination med det kultur- og biblioteksfaglige. Stærke relationelle kompetencer kan både bruges i forhold til familierne, bibliotekets daglige drift og i forhold til at etablere samarbejder på tværs i lokalområdet og opbygge stærke tværgående organisatoriske rammer

- styrke de strukturelle og kulturelle betingelser for tværorganisatorisk samarbejde ved at prioritere opbygning af stærke organisatoriske rammer baseret på viden om netværksbaserede horisontale samarbejder og opsøgende arbejde samt styrke medarbejdernes parathed til – og muligheder for – at samarbejde på tværs og deltage i opsøgende arbejde.

Det kan eksempelvis ske ved at:

- udbygge og vedligeholde samarbejder og prioritere tid og ressourcer til at pleje netværk og indgå i samarbejder om konkrete problemstillinger i forhold til sproglig udvikling hos førskolebørn, der inkluderer aktiv ledelsesinvolvering
- fortsætte det opsøgende arbejde blandt familierne i deres helt nære lokalområde ved at samarbejde tæt med nøglepersoner og aktører med personlig kontakt til familierne
- systematisere den erfaringsbaserede viden om familiernes liv, ønsker og behov og bruge denne til fremtidige prioriteringer i biblioteksdriften og i konkrete samarbejder om tilbud og aktiviteter
- bidrage til udvikling af aktiviteter sammen med familierne selv og lokale samarbejdspartnere i de helt nære lokalområder, der bygger på en kombination af familiernes egen viden, den erfaringsbaserede viden blandt bogstartmedarbejderne og den faglige og evidensbaserede viden samt viden om horisontale samarbejder.
- etablere kompetenceudviklingsforløb i netværksledelse og netværksbaseret samarbejde samt i relationelle forhandlingskompetencer og opsøgende arbejde

Anbefalingerne formuleres i lyset af evalueringens væsentligste læringspunkter, der omfatter følgende:

- Succes med Bogstart opnås via selve transformationen af magtforholdet mellem borger og professionel på andre arenaer end i bibliotekets lokaler.
- Arrangementer og events kan med fordel arrangeres i boligområderne, helt tæt på familierne selv og i samarbejde med andre lokale aktører. Ofte vil andre aktørers netværk, viden og kontakter (eksempelvis børnehavernes kontakt med forældrene og boligsociale helhedsplaners kontakt med beboerne) skabe grobund for større deltagelse og øge den samlede viden om, og kontakt med, borgernes ønsker og behov.
- Familierne kan bedst imødekommes i deres helt nære lokalområder, og det er ofte nødvendigt med personlig kontakt og brug af netværk, for at gruppen af borgere deltager i arrangementer og tilbud, der rækker ud over bogstartmedarbejdernes besøg. Den personlige tillidsfulde kontakt er afgørende for dialog med familierne, og den er også afgørende for bibliotekernes muligheder for at samarbejde ud af egen organisation.
- Familierne deltager især i tilbud, som de selv har formuleret behov for eller ønske om. Bogstartmedarbejdere har opbygget en unik brugbar viden om familiernes liv, ønsker og behov, som de bruger – og fortsat kan bruge – i prioriteringer af den generelle biblioteksdrift, og specifikt i forhold til forebyggende indsatser med fokus på sproglig udvikling hos førskolebørn i udsatte børnefamilier.

I lyset af evalueringens resultater er det derfor et paradoks, at samarbejderne omkring Bogstart på den ene side opleves at være præget af udbytterig gensidig afhængighed i forhold til at udvikle arrangementer og tilbud, øge borgernes tilgængelighed til tilbud og aktive brugermedvirken og opnå frugtbar dialog med familierne. På den anden side opleves samarbejderne som personafhængige, skrøbelige og etableret "på trods", "nedefra og op" og uden et

tydeligt mandat eller en struktureret prioriteret ramme. De fleste samarbejder i Bogstart tager form af koordinering af opgaver baseret på enkelte medarbejders velvilje og de færreste af en egentlig prioriteret fælles praksis. Bogstarts erfaringer med netværksbaseret samarbejde ud af bibliotekets organisation rummer brugbar læring om afgørende elementer for succes i forhold til styring, forhandlings- og netværksledelse, organisatoriske rammer og sociale kompetencer i forhold til opbygning af tillidsfulde relationer og facilitering. For at gøre samarbejderne bæredygtige er det nødvendigt at arbejde med aktiv ledelsesinvolvering, fleksibel styringslogik, opbygning af fælles formål og aktiv brugermedvirken frem for med enkeltmedarbejders egen fagprofession og organisatoriske mål. Det kræver fokus på outcome for familierne frem for output i forhold til egne faglige standarder. Sidst, men ikke mindst, kræver det fokus på opbygning af kompetencer og viden om, hvordan man samarbejder horisontalt og netværksbaseret, og ikke mindst samarbejder med familierne ligeværdigt.

Mange kommuner har et generelt stigende fokus på at "arbejde helhedsorienteret", nedbryde siloopdelinger og samarbejde på tværs, såvel indadtil i kommunen som udadtil i lokalsamfundet i forskellige former for samskabelsesprocesser, hvor borgerne er en aktiv ressource og ekspert i egen løsning. Evalueringen af Bogstart viser, at det er nødvendigt at arbejde med styring, organisering og kulturel forandring, for at det kan blive bæredygtigt. Det stiller krav om en tydelig strategisk ramme, der er baseret på viden om, hvordan man arbejder horisontalt og netværksbaseret – måske oveni købet indeholdende "basisundervisning" – og hvilke former for udfordringer og muligheder, det rummer. Derudover stiller det krav om aktiv ledelsesinvolvering i den kommunale organisation. Bibliotekernes erfaringer i Bogstart kan i den forbindelse bidrage til at vise veje til, hvordan man kan arbejde med at skabe deltagelse af borgere som eksperter og aktive bidragsydere i egen løsning. Derudover kan erfaringerne i Bogstart bidrage med viden om, hvilke krav det stiller til en kommunal organisation at arbejde netværksbaseret og faciliterende i samskabende arenaer i et lokalområde. Sidst, men ikke mindst, rummer Bogstart viden om, hvordan man kan opnå frugtbar dialog om læsning med førskolebørn i socialt udsatte børnefamilier.

Bogstart rummer på denne måde mange afgørende erfaringer, der kan bygges videre på både nationalt, kommunalt og helt lokalt, hvor familierne bor. Helt afgørende rummer bogstartmedarbejdernes erfaringer viden om, hvordan det er muligt på en og samme tid at have en stærk faglighed og evidensbaseret viden, og forhandle denne med borgere og interessenter for at få indsatser til at virke i praksis og være vedkommende for familierne. Samtidig rummer erfaringerne en beskrivelse af, hvordan – og hvorfor – biblioteker med fordel fremadrettet kan – og bør – indtage en aktiv rolle i forebyggende arbejde med fokus på sprog og kultur blandt socialt udsatte børnefamilier.

Litteratur

Agger, A. & Tortzen, A. (2015). *Forskningsreview om samskabelse*. Roskilde: Roskilde Universitetscenter.

Bird, V. (2013). Bookstart in England: A Worldwide Early Reading Programme. In: Maas, J. F., Ehlig, S. C. & Seelmann, C. (eds.), *Prepare for Life! Raising Awareness for Early Literacy Education* (pp. 229-231). Mainz: Stiftung Lesen.

Bleses, D. & Andersen, M. K. (2011). *Kan Bogstart gøre en forskel? En undersøgelse af Bogstarts potentiale som led i det forebyggende arbejde med at understøtte sprogtilegnelsen hos børn i udsatte boligområder*. Aarhus: Center for Børnesprog og Aarhus Universitet.

Bleses, D., Højen, A., Andersen, M. K. & Abdol-Hamid, A. (2015). *Introduktion til koncept og forskningsprojekt 2013-16*. Aarhus: TrygFondens Børneforskningscenter.

Bleses, D. & Højen, A. (2015). *Implementering af Bogstart 2*. Aarhus: TrygFondens Børneforskningscenter.

Borge, A. I. H. (2004). *Resiliens. Risiko og sund udvikling*. København: Hans Reitzels Forlag.

Buch, M. S. & Holm-Petersen, C. (2014): *Ledelse over grænser. Erfaringer med tværsektoriel ledelse i sundhedsvæsenet*. København: KORA & Væksthus for Ledelse.

Dahler-Larsen, P. & Krogstrup, H. K. (2003). *Nye veje i evaluering*. Aarhus: System Academic.

Donovan, R. & Henley, N. (2003). *Social Marketing. Principles and Practice*. Melbourne: IP Communications.

Gustafsson, J. (2009). *Netværksledelse i offentlige organisationer* (Working Paper). Aalborg: Aalborg Universitet.

Lauvås, K. & Lauvås, P. (2006). *Tværfagligt samarbejde: Perspektiv og strategi*. (2. udg.). Aarhus: Forlaget KLIM.

Needham, C. & Carr, S. (2009). *Coproduction: an Emerging Evidence Base for Adult Social Care Transformation*. London: SCIE Research Briefing 31.

Pestoff, V. (2012). Co-production and Third Sector Social Services in Europe: Some Concepts and Evidence. *Voluntas*, published online 20 July 2012, DOI: 10.1007/s11266-012-9308-7.

Pestoff, V. (2014). Hybridity, Coproduction, and Third Sector Social Services in Europe. *American Behavioral Scientist*, 58(11): 1412-1424.

Söderbergh, R. (1988). *Barnets tidiga språkutveckling*. Malmö: Gleerup.

Söderbergh, R. (1994). *Läsning och skrivning före skolåldern*. Lund: Lunds Universitet.

Söderbergh, R. (2000). Läsning som språkinlärning. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, 37(4-5).

Sørensen, E. & Torfing, J. (2011). Hvor effektive og demokratiske er styringsnetværk? På jagt efter relevante evalueringskriterier og metastyringsteknikker. *Scandinavian Journal of Public Administration* 15(2): 3-23.

Sørensen, E. & Torfing, J. (2005). *Netværksstyring – fra government til governance*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.

Sørensen, E. & Torfing, J., red. (2011). *Samarbejdsdrevet innovation – i den offentlige sektor*. København: Jurist og Økonomforbundets Forlag.

Van den Berg, H. & Bus, A. G. (2014). Beneficial effects of BookStart in temperamentally highly reactive infants. *Learning and Individual Differences*, 36(8): 69–75.

Voorberg, W. H., Bekkers V. J. J. M. & Tummers, L. G. (2015). A systematic review of co-creation and co-production: Embarking on the social innovation journey. *Public Management Review*, 17(9): 1333–1357.

**Det Nationale Institut
for Kommuner og Regioners
Analyse og Forskning**

Købmagergade 22
1150 København K
E-mail: kora@kora.dk
Telefon: 444 555 00